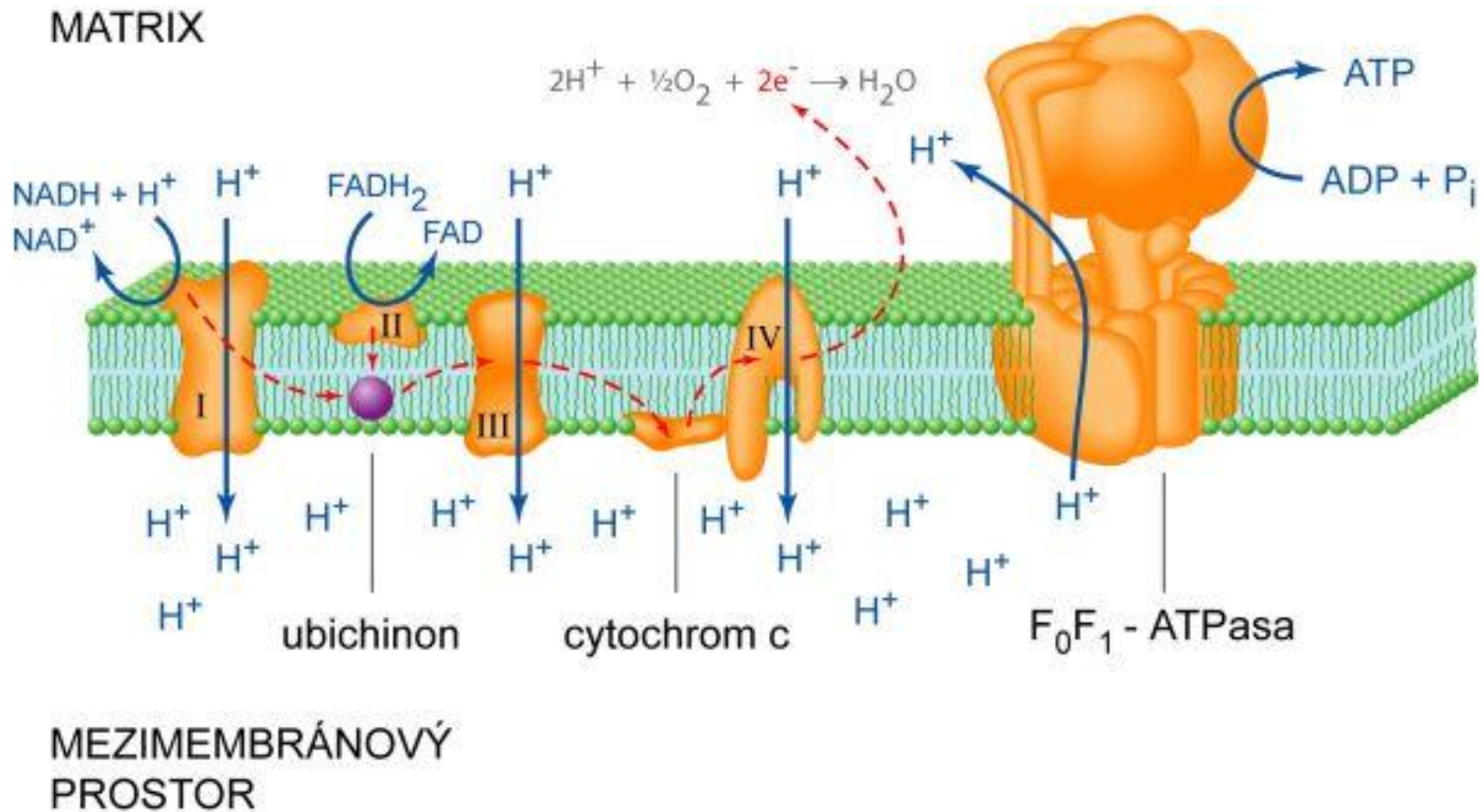

**Dýchací řetězec,
oxidativní fosforylace,
mitochondriální transportní systémy**

JAN ILLNER

Dýchací řetězec & oxidativní fosforylace

Tvorba energie v živých systémech

ATP – zdroj E pro biochemické procesy

Tvorba ATP: $\text{ADP} + \text{P}_i$

- 1) Substrátová fosforylace – malá část, význam za anaerobních podmínek
- 2) Fotosyntetická fosforylace – chloroplasty zelených rostlin, chlorofyl
- 3) Oxidativní fosforylace** – dominantní způsob tvorby ATP pro živočišné buňky

Tvorba energie v živých systémech

Využití živin na tvorbu ATP:

Oxidace účinkem *dehydrogenáz*

Tvorba redukovaných koenzymů

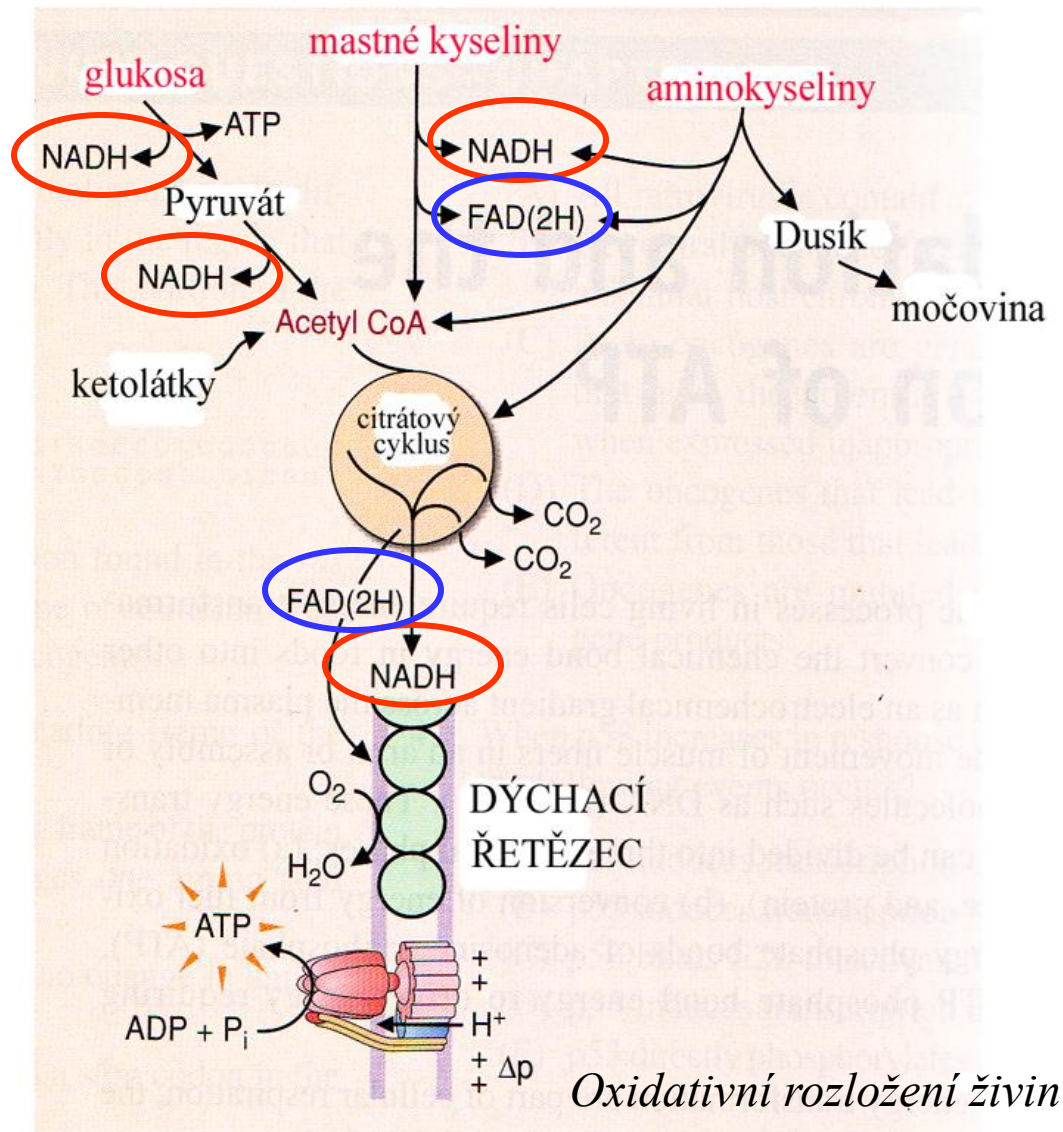
Přenos redukovaných ekvivalentů

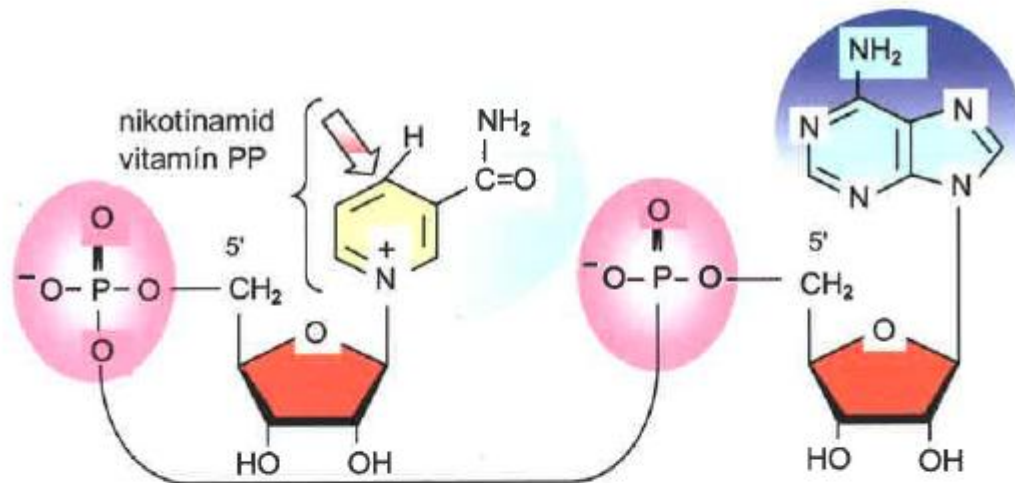
Tvorba protonového gradientu

Tvorba ATP

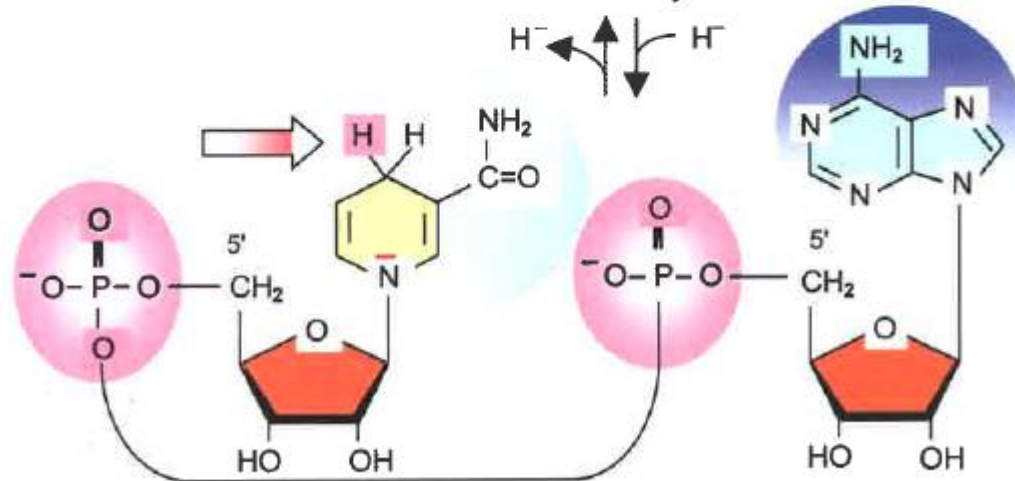

Nikotinamidové koenzymy

nikotínamidadenínindinukleotid – NAD⁺
oxidovaná forma koenzýmu

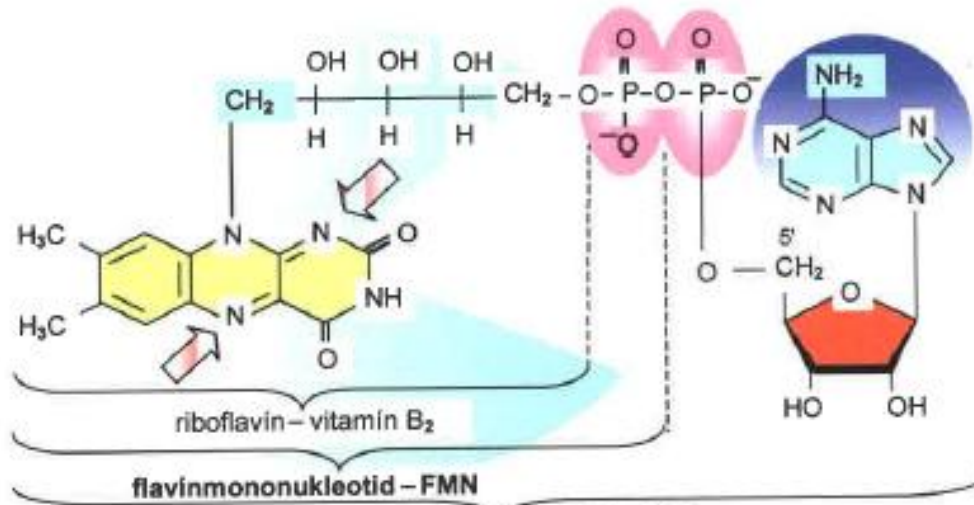
NAD⁺

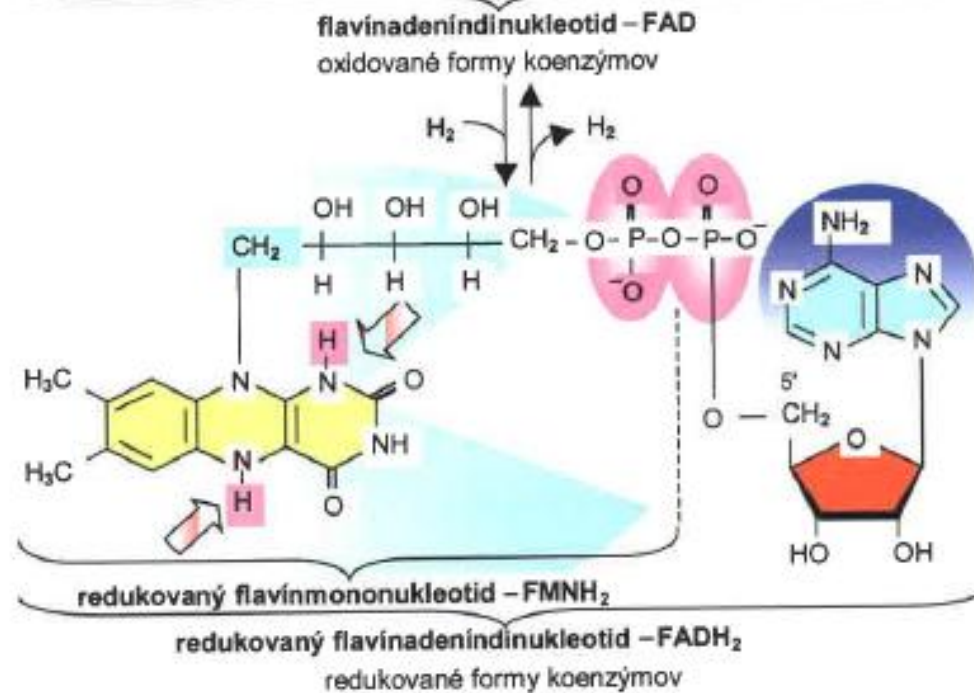
nikotínamidadenínindinukleotid – NADH
redukována forma koenzýmu

NADH

Flavinové koenzymy

FAD

FADH₂

Osud koenzymů

Redukované koenzymy

NADH a FADH₂

vytvořené během

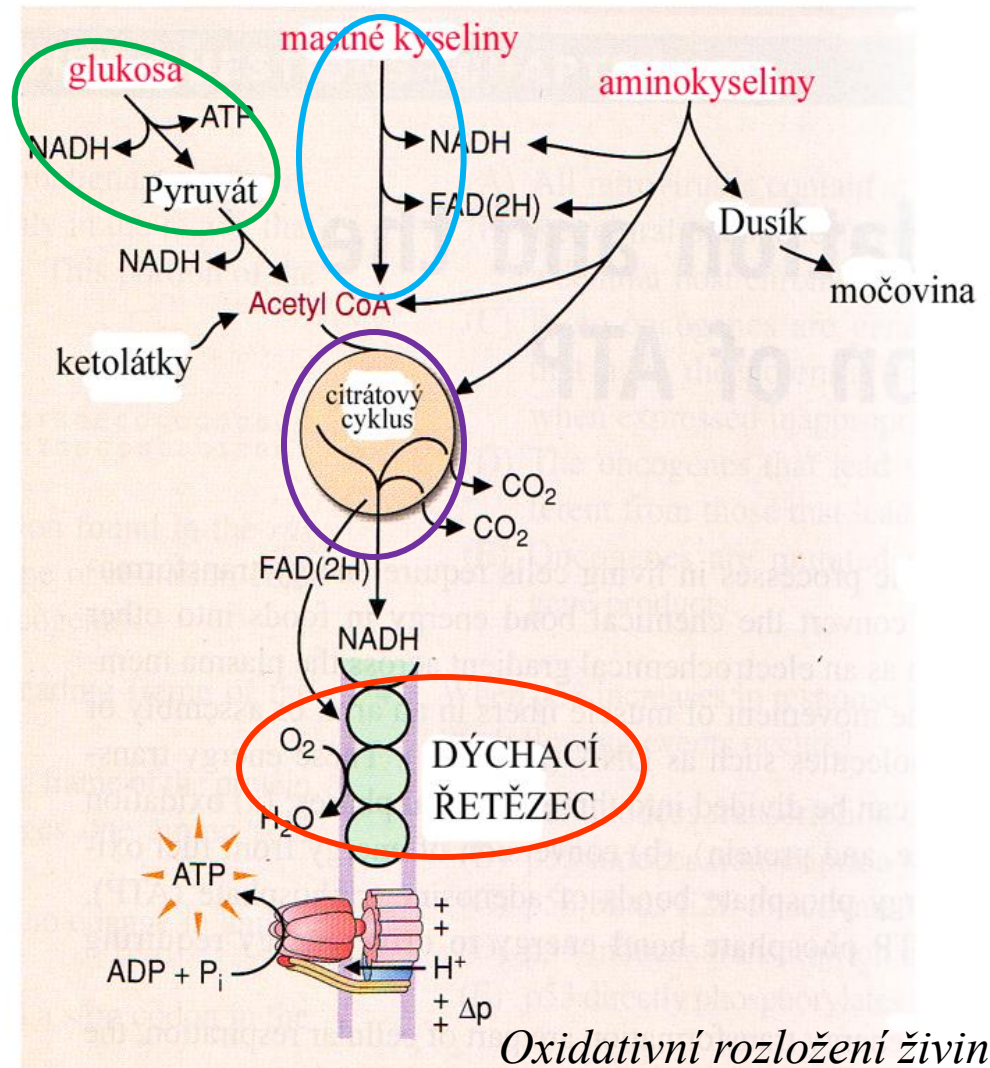
citrátového cyklu

oxidace mastných kyselin

glykolýzy

jsou **oxidovány** v

dýchacím řetězci

Mitochondrie

Vnitřní membrána

velký povrch $\Rightarrow$ **kristy**

nepropustná, transportéry

kardiolipin, enzymy DŘ, *ATP-syntháza*

Vnější membrána

monoaminoxidáza (MAO)

propustná díky porinu

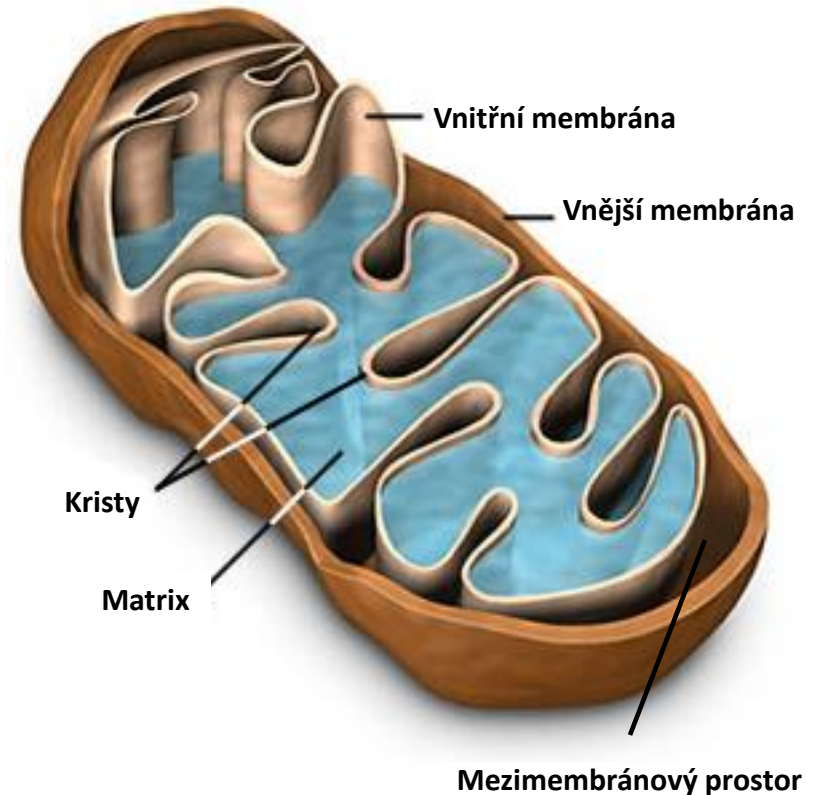
enzymy prodl. řet. MK, met. fosfolipidů,
acyl-CoA-syntháza, *glycerolfosfátacyltransferáza*

Matrix

enzymy CC, β -ox. MK, částečné syntézy hemu

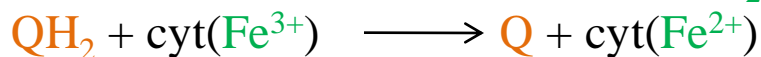
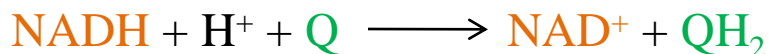
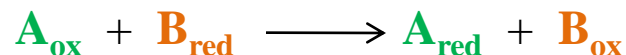
Mezimembránový prostor

adenylátkináza, *kreatinkináza*

Oxidačně – redukční (redoxní) reakce

E^0 ... standardní oxidačně – redukční **potenciál**

Redoxní systém	$E^{0'}$ [V]
$\text{NAD}^+/\text{NADH} + \text{H}^+$	- 0,32
pyruvát/laktát	- 0,19
oxalacetát/malát	- 0,17
FAD/FADH_2	- 0,12
$2\text{H}^+/\text{H}_2$ (pH = 0)	0
fumarát/sukcinát	+ 0,03
ubichinon oxidovaný/redukovaný	+ 0,10
cytochrom c ($\text{Fe}^{3+}/\text{Fe}^{2+}$)	+ 0,23
cytochrom a_3 ($\text{Fe}^{3+}/\text{Fe}^{2+}$, $\text{Cu}^{2+}/\text{Cu}^+$)	+ 0,39
$1/2 \text{O}_2/\text{H}_2\text{O}$	+ 0,81

Dýchací řetězec

přenos **elektronů** systémem přenašečů z redukovaných koenzymů na koncový akceptor **O₂**

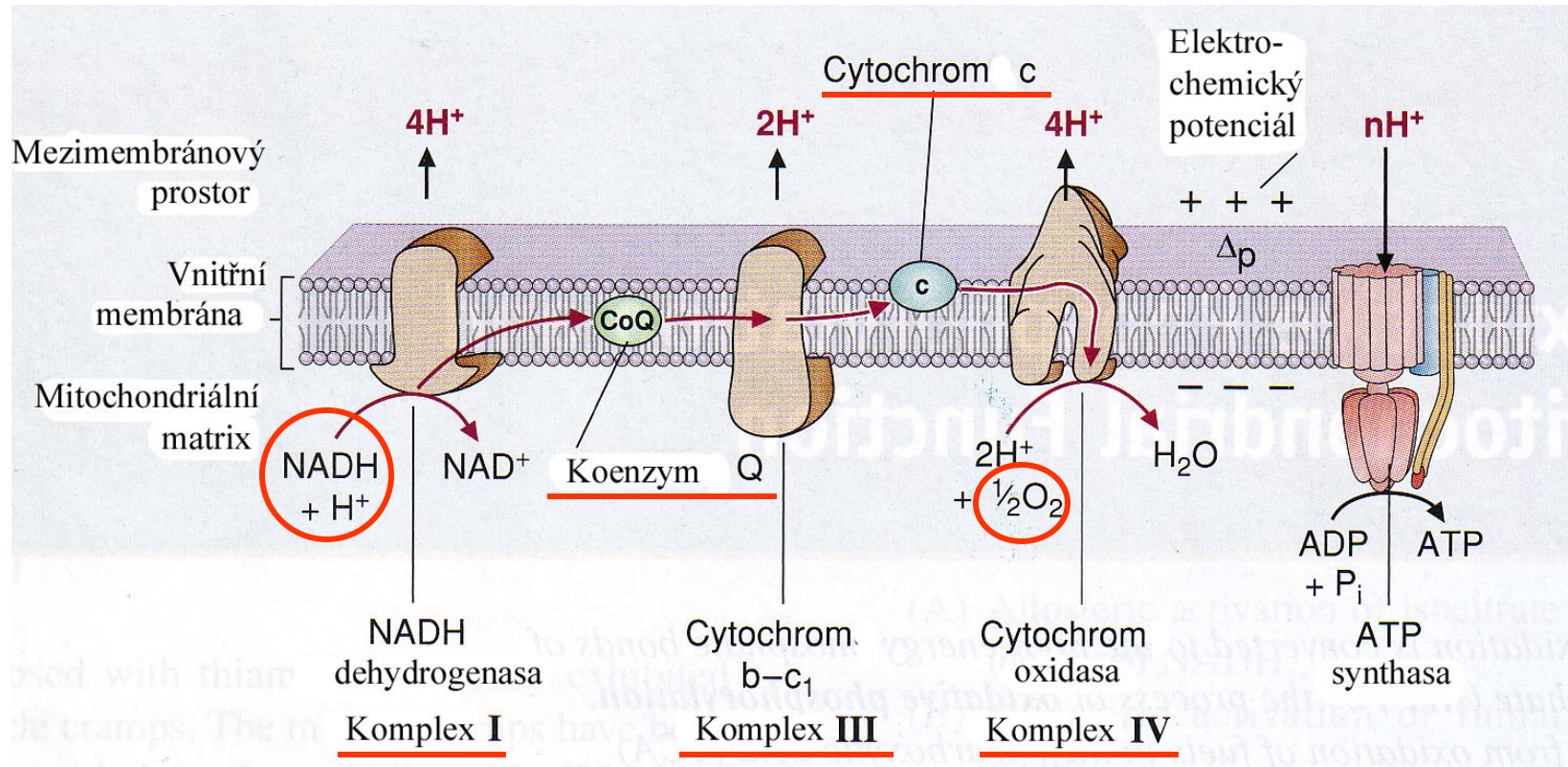
složky dýchacího řetězce:

4 velké enzymové lipoproteinové **Greenovy komplexy** $\Rightarrow$ zakotveny v membráně
koenzym Q (ubichinon, CoQ) $\Rightarrow$ mobilní složky
cytochrom c

přenos elektronů se uskutečňuje od redoxních systémů s **nejnižším** redoxním potenciálem (NADH/NAD⁺) do systému s **nejvyšším** redoxním potenciálem (1/2 O₂/H₂O)

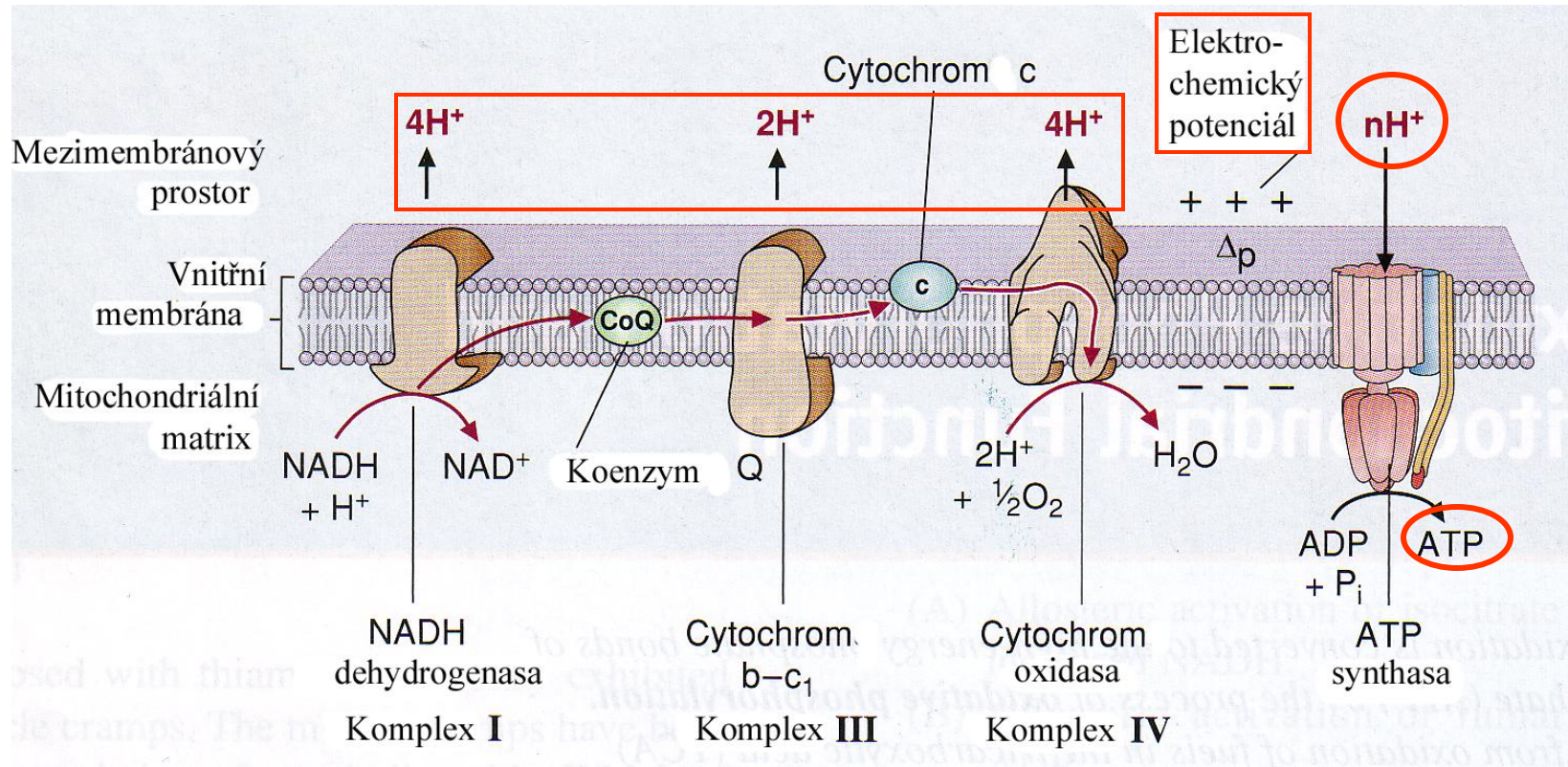
= ve směru **zvyšujícího** se redoxního potenciálu

Dýchací řetězec

přenos elektronů jednotlivými komplexy dýchacího řetězce až na konečný kyslík

Dýchací řetězec

uvolnění energie během redoxních reakcí

pumpování H^+ z matrix do mezimembránového prostoru

elektrochemický gradient

=

protonový gradient

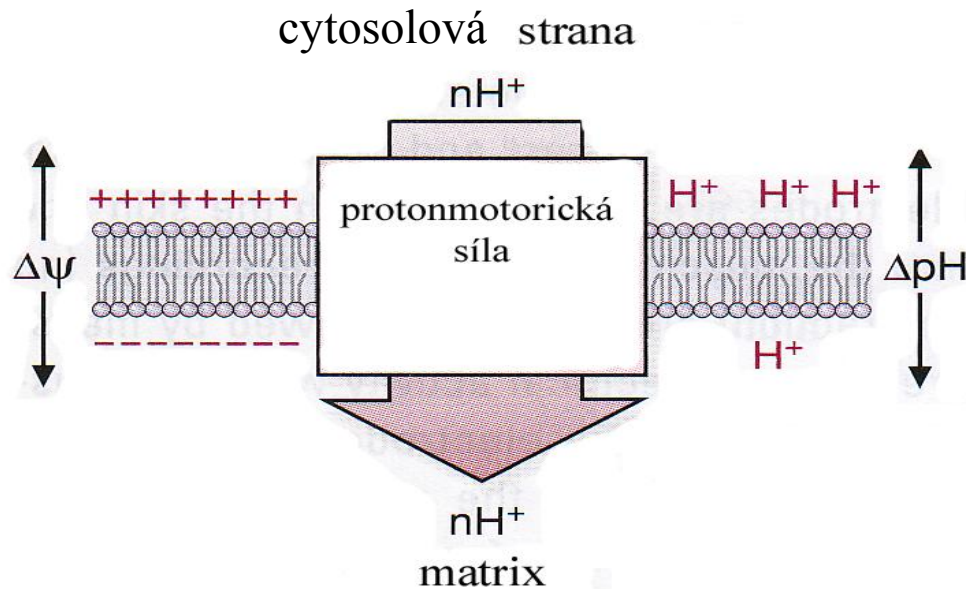

energie pro **syntézu ATP**

Elektrochemický gradient

protonmotivní síla (hybná síla protonů)
elektrický + chemický potenciál

$\Delta pH = 0,75-1,0$ pH jednotky

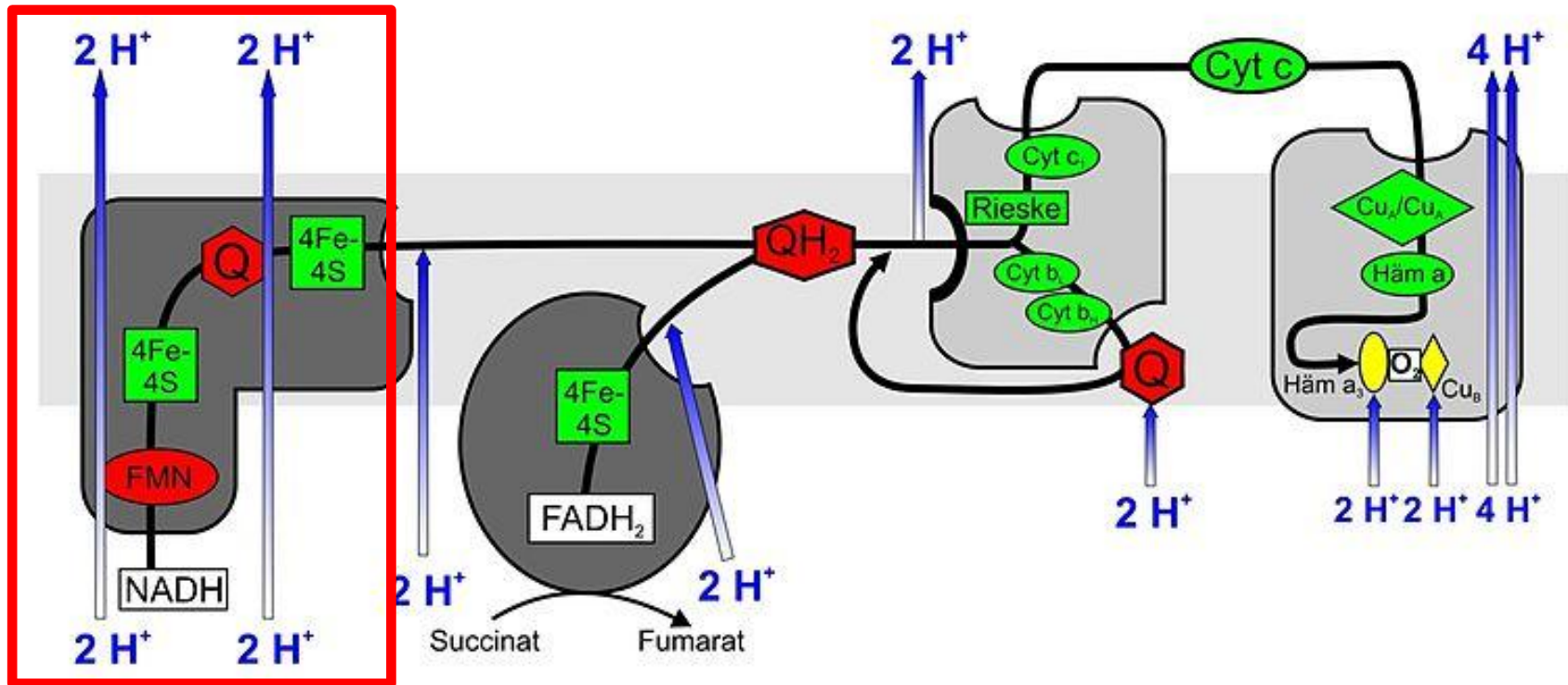
$\Delta\psi = 0,15-2,0$ V

Mitchellova chemiosmotická teorie

- mechanismus přenosu elektronů
- tvorba protonového gradientu
- tvorba ATP

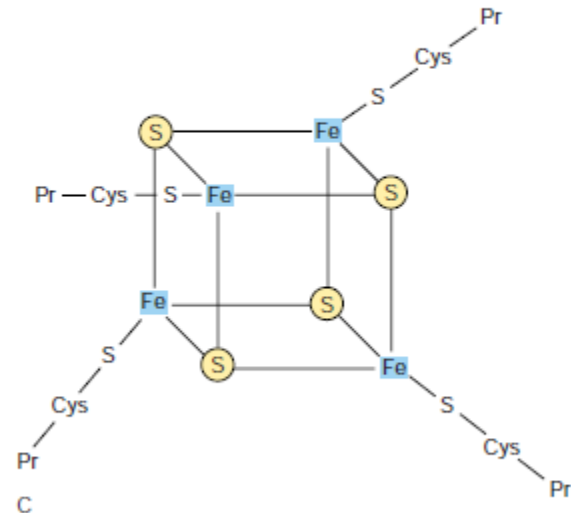
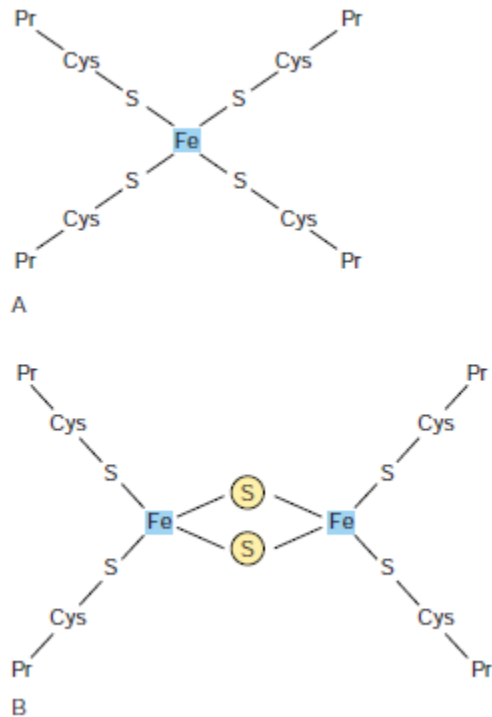
Komplex I *NADH: ubiquinon-oxidoreduktáza* *NADH dehydrogenáza*

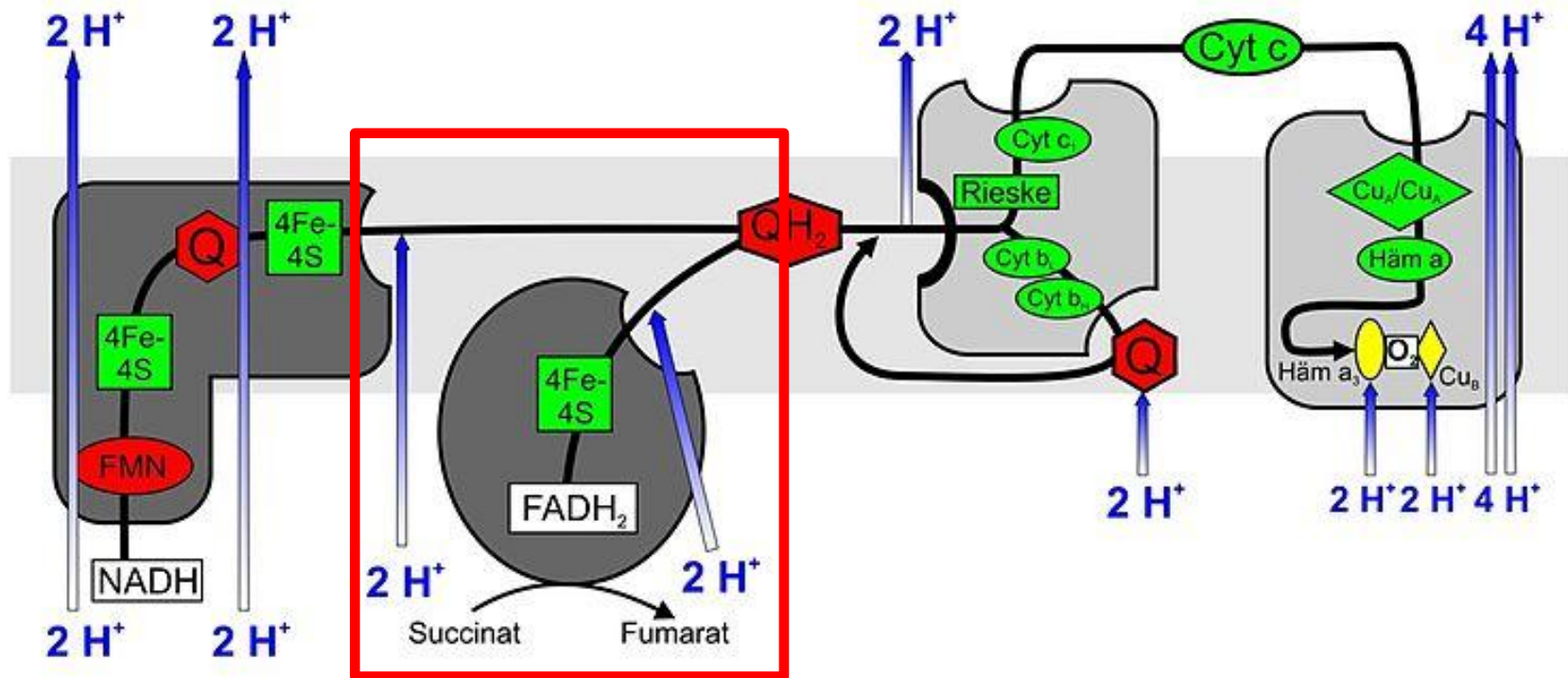
přenos 2 elektronů z NADH na Q spojen s přenosem 4 protonů přes membránu

FeS proteiny

proteiny obsahující **nehemové železo** (1, 2 nebo 4 atomy) a **síru**
Fe vázáno k anorganické S a/nebo pomocí –SH skupin cysteinu k proteinům

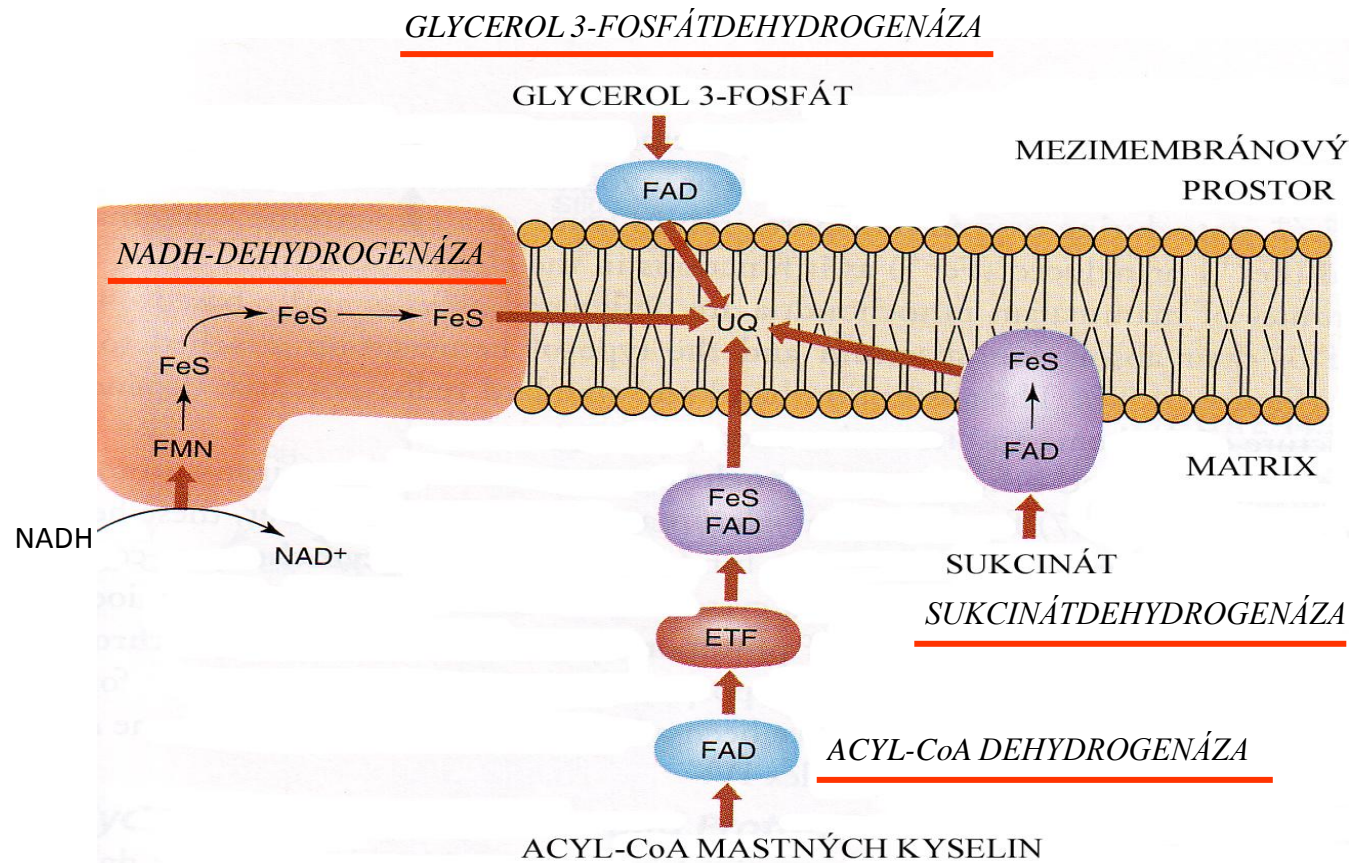

Komplex II *sukcinát: ubichinon-oxidoreduktáza* *sukcinát dehydrogenáza*

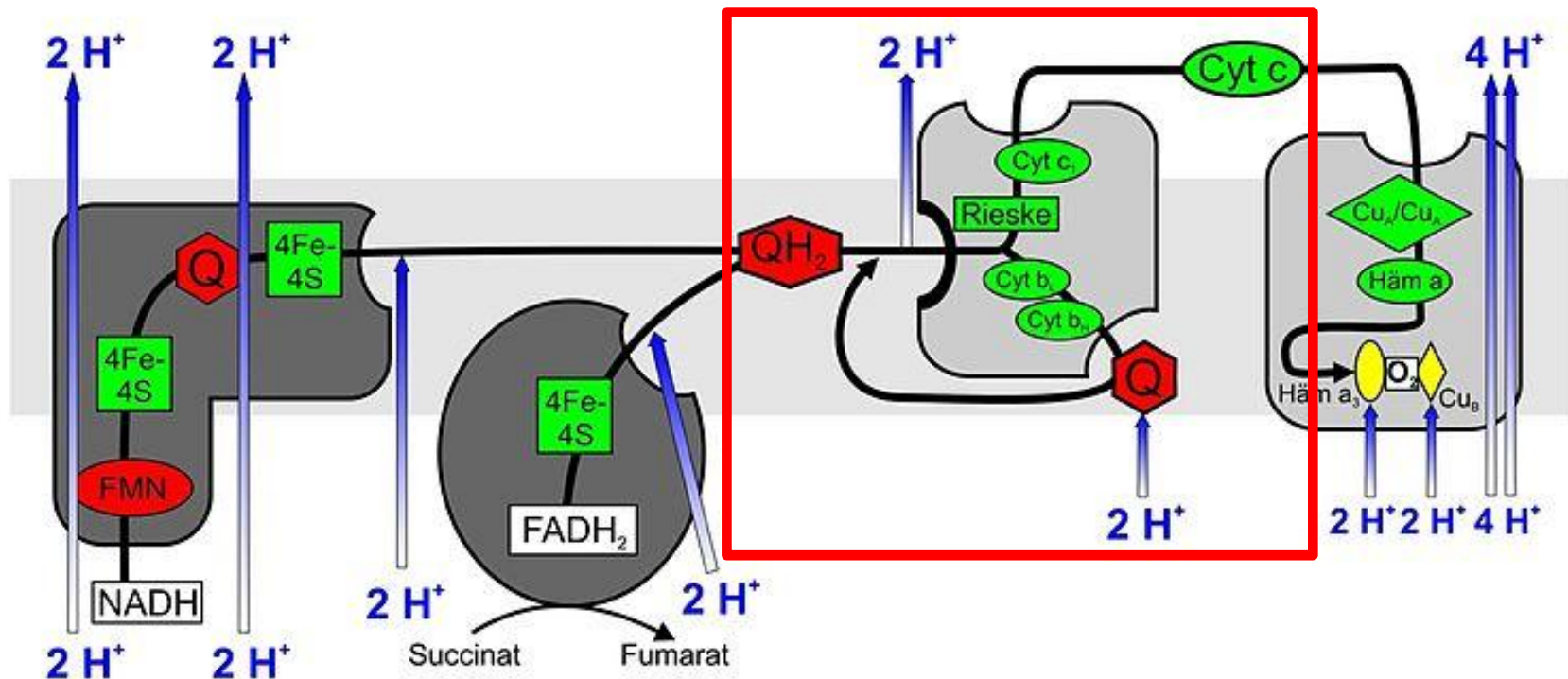

vznik FADH₂ v citrátovém cyklu a přenos 2 elektronů na Q

Oxidace FADH_2 v dýchacím řetězci

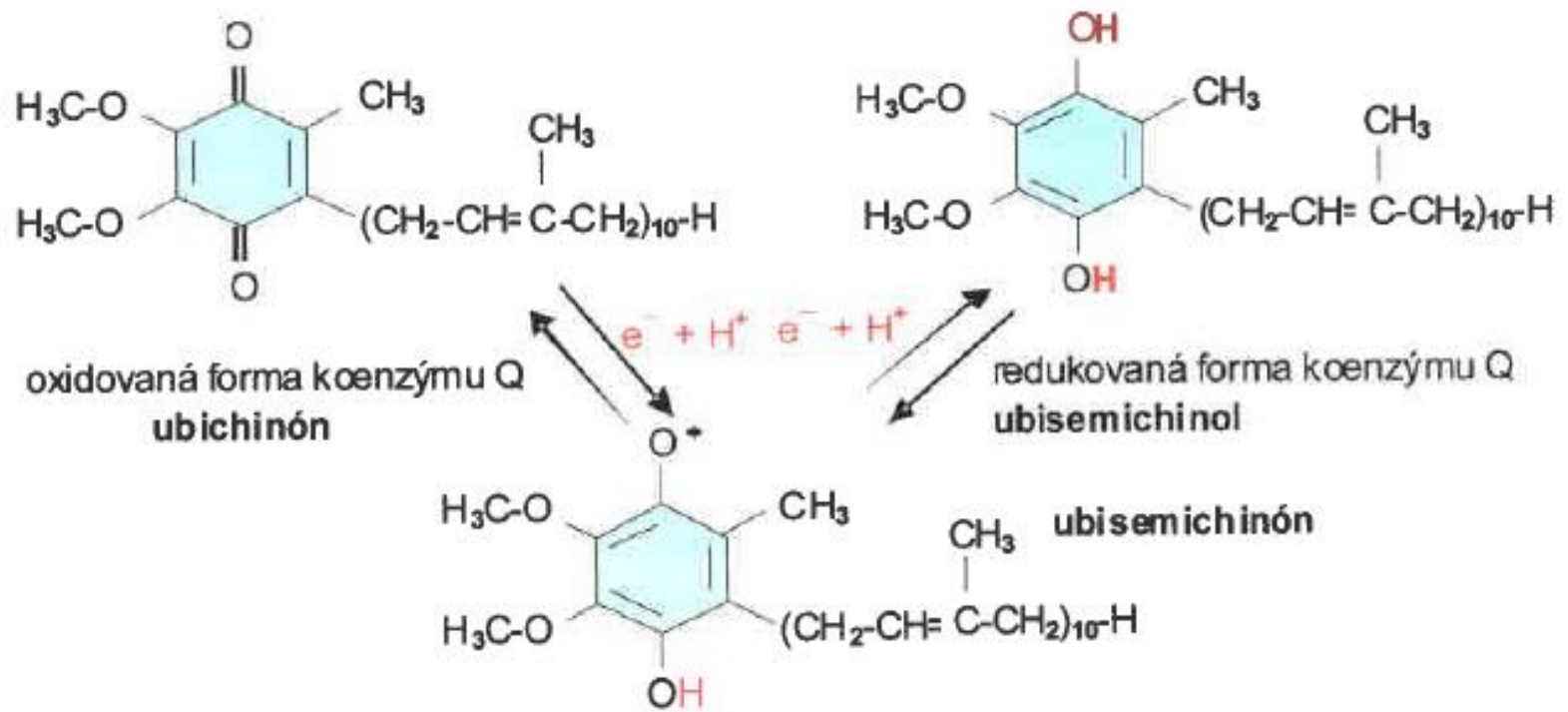
Komplex III *ubichinol: cytochrom c-oxidoreduktáza* *cytochrom c reduktáza*

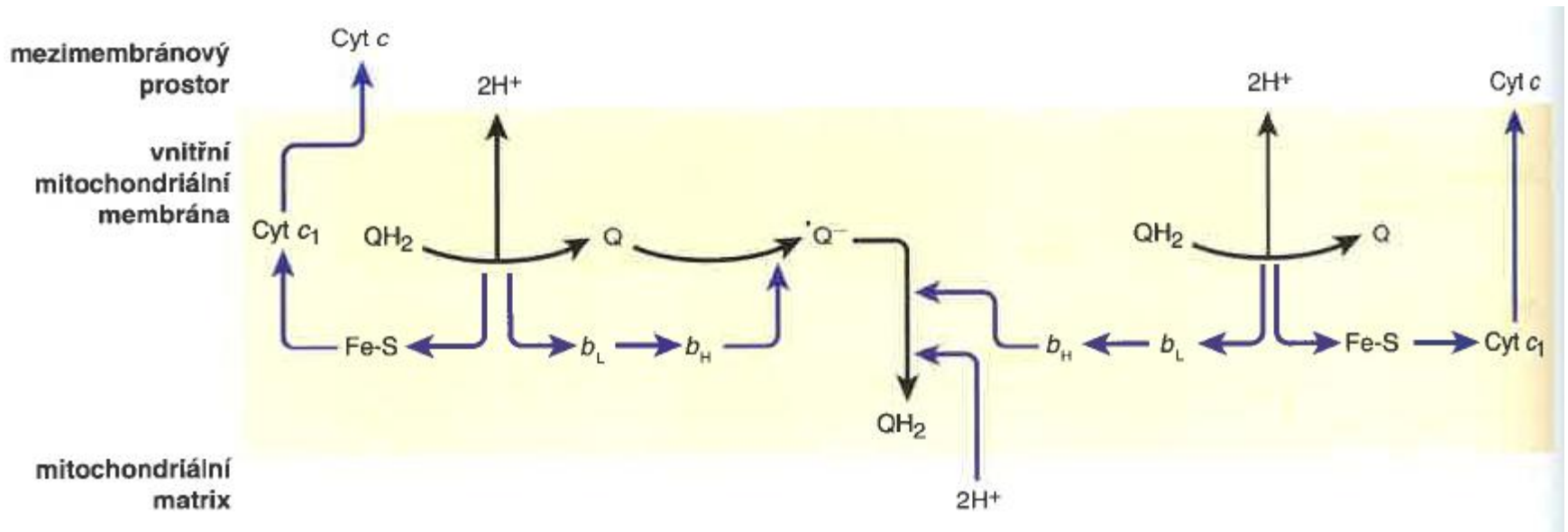
přenos 2 elektronů z QH₂ na cyt c se zapojením cyt c₁, b_L, b_H a Rieskeho FeS

Formy koenzymu Q

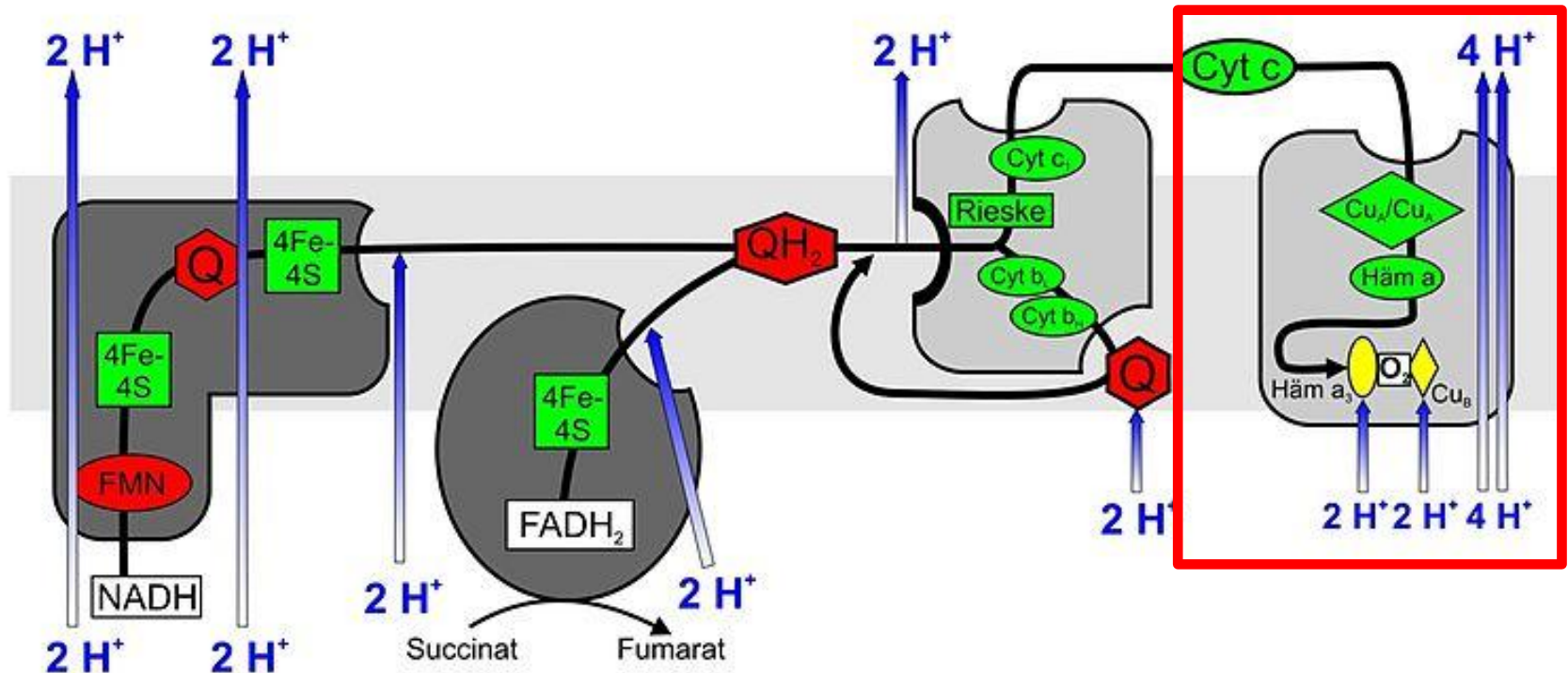
Cyklus koenzymu Q

otočení 1 cyklu vede **k oxidaci 2 QH_2** na Q za **uvolnění 4 H^+** do mezimembránového prostoru a **k redukci jednoho Q** na QH_2 za **přijetí 2 H^+** z matrix

Komplex IV *cytochrom c*: kyslík-oxidoreduktáza

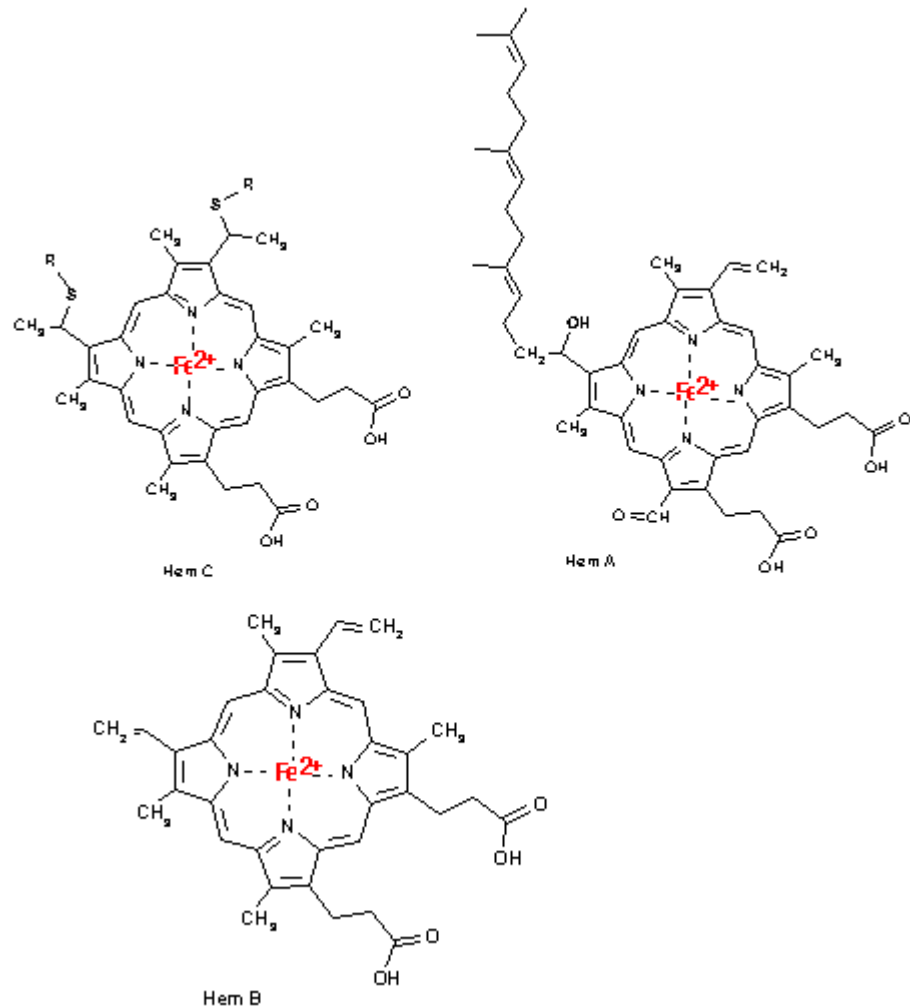
cytochrom c oxidáza

přenos 4 elektronů z cyt c na O_2 se zapojením hemových skupin a, a_3 a mědi
 8 H^+ odstraněných z matrix: 4 H^+ na tvorbu 2 molekul vody
 4 H^+ přechází do mezimembránového prostoru

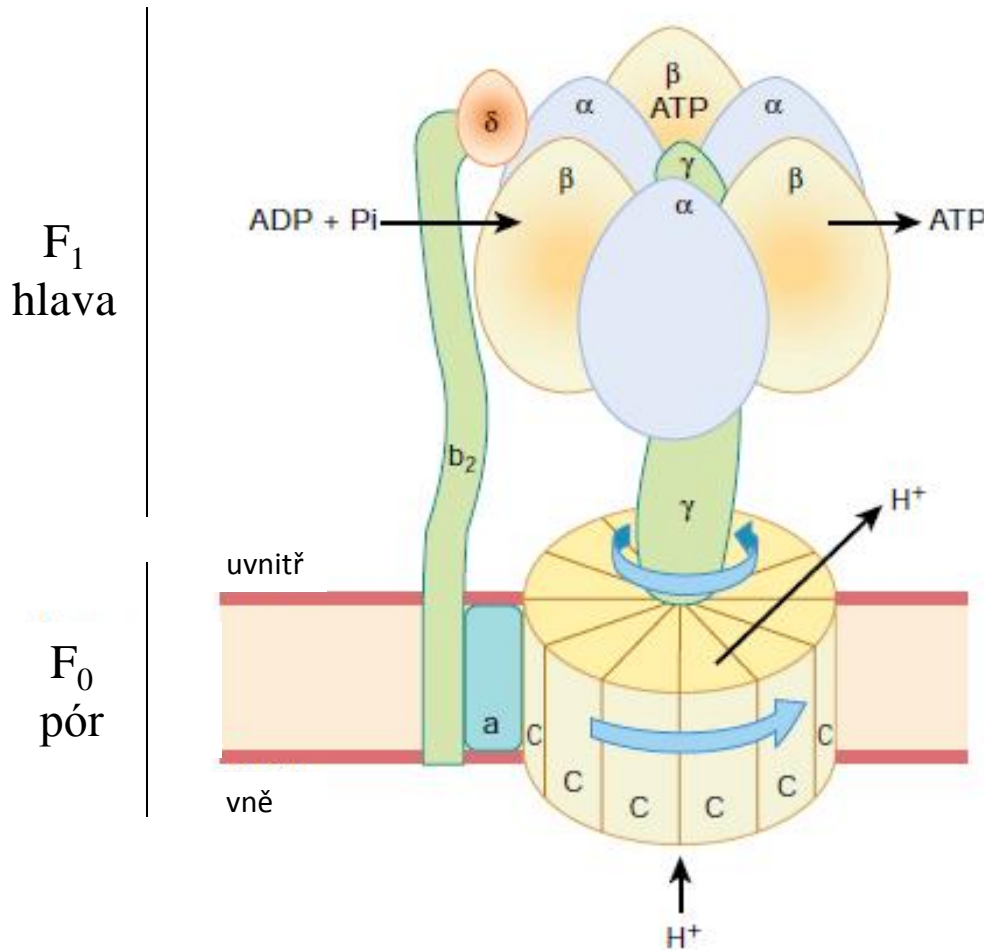
Cytochromy a, b, c

- **hemoproteiny** obsahující protoporfyrin IX a atom Fe
- liší se postranními řetězci

„Komplex V“ *ATP-syntháza*

zakotvena ve vnitřní membráně, poháněna H^+ , tvorba $ATP = ADP + P_i$

F₀ podjednotka: protonový kanál
C proteinový komplex s γ podjedn.
průchod H^+ jej **roztáčí**

F₁ podjednotka: fosforylační mech.
hlavička se třemi α a třemi β podjedn.
připojena k membráně, **nerotuje**

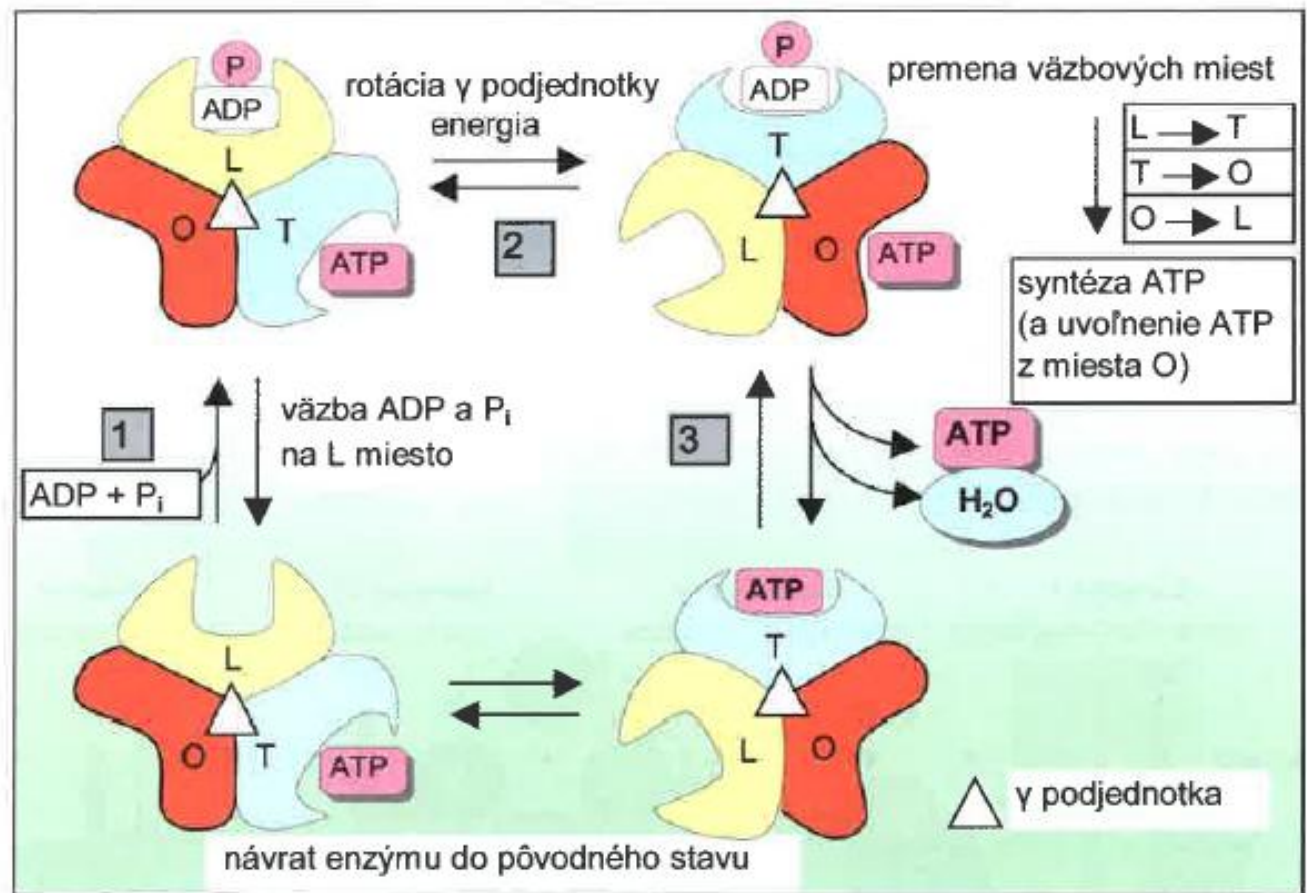

Syntéza ATP

předání ADP a P_i na γ podjedn. a tvorba ATP
 uvolnění ATP po změně konformace β podjedn.

3 konformace
 β podjednotky:

uvolněná (L)
 těsná (T)
 otevřená (O)

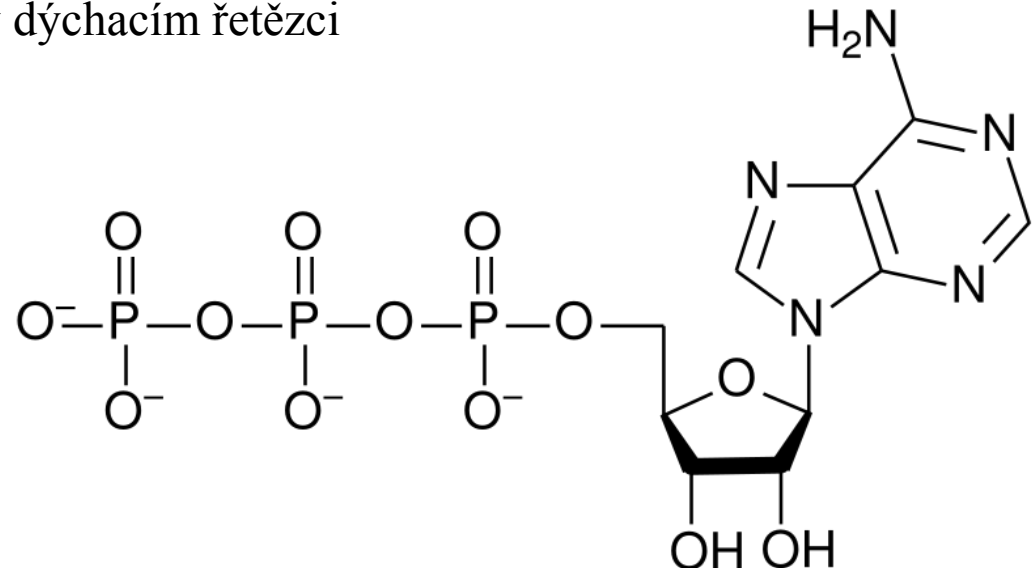

Většina energie je tvořena v dýchacím řetězci

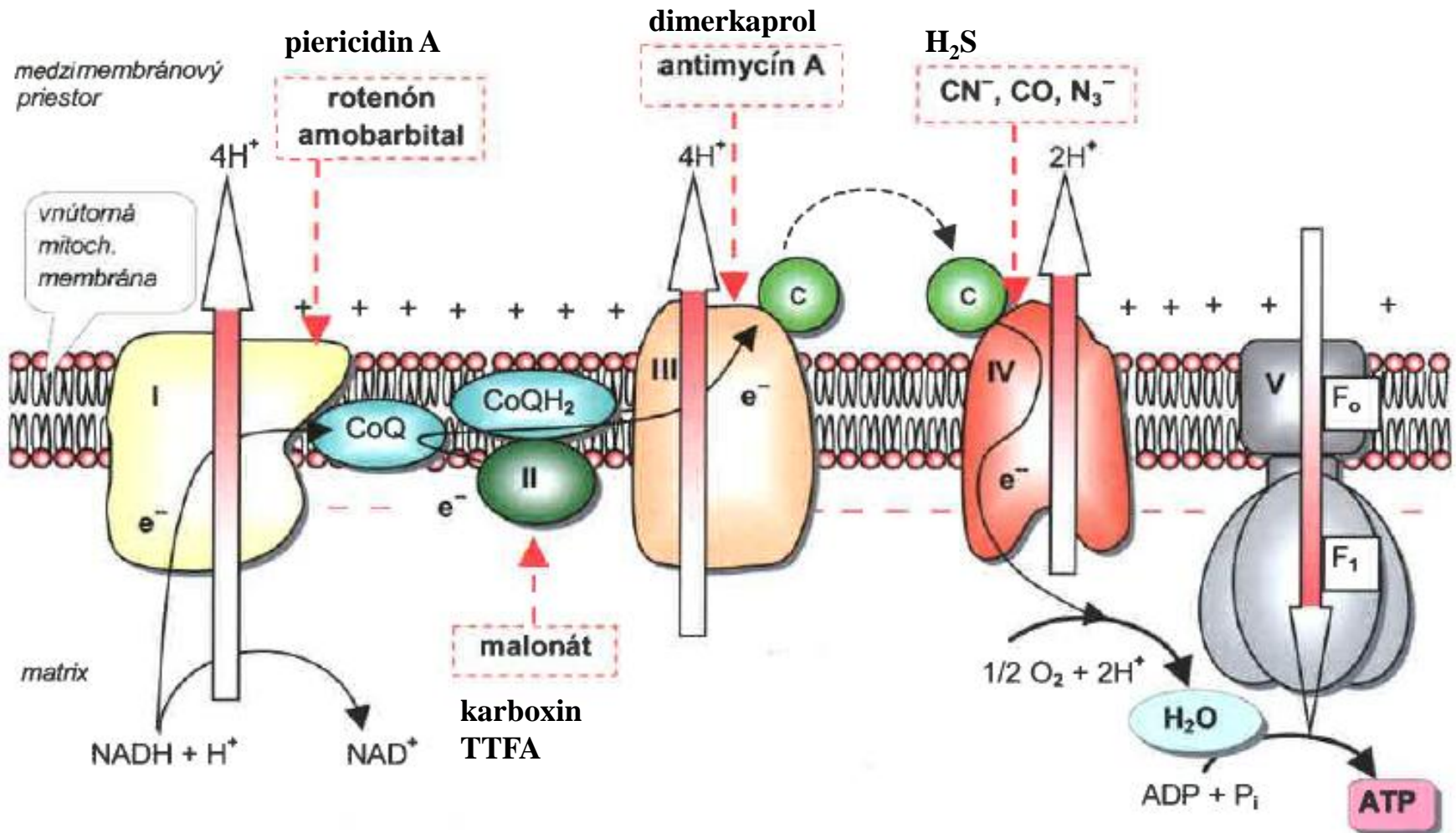
oxidace 2 e⁻ **NADH** ..... **2,5 mol ATP** za spotřeby 0,5 mol O₂
1 mol substrátu oxidován přes komplexy I, III a IV

oxidace 2 e⁻ **FADH₂** ..... **1,5 mol ATP**
1 mol substrátu oxidován přes komplexy II, III a IV

celkovou oxidací **1 mol glukózy** lze získat **30 – 32 mol ATP**,
z toho 26 – 28 mol ATP vzniká v dýchacím řetězci

Inhibitory dýchacího řetězce

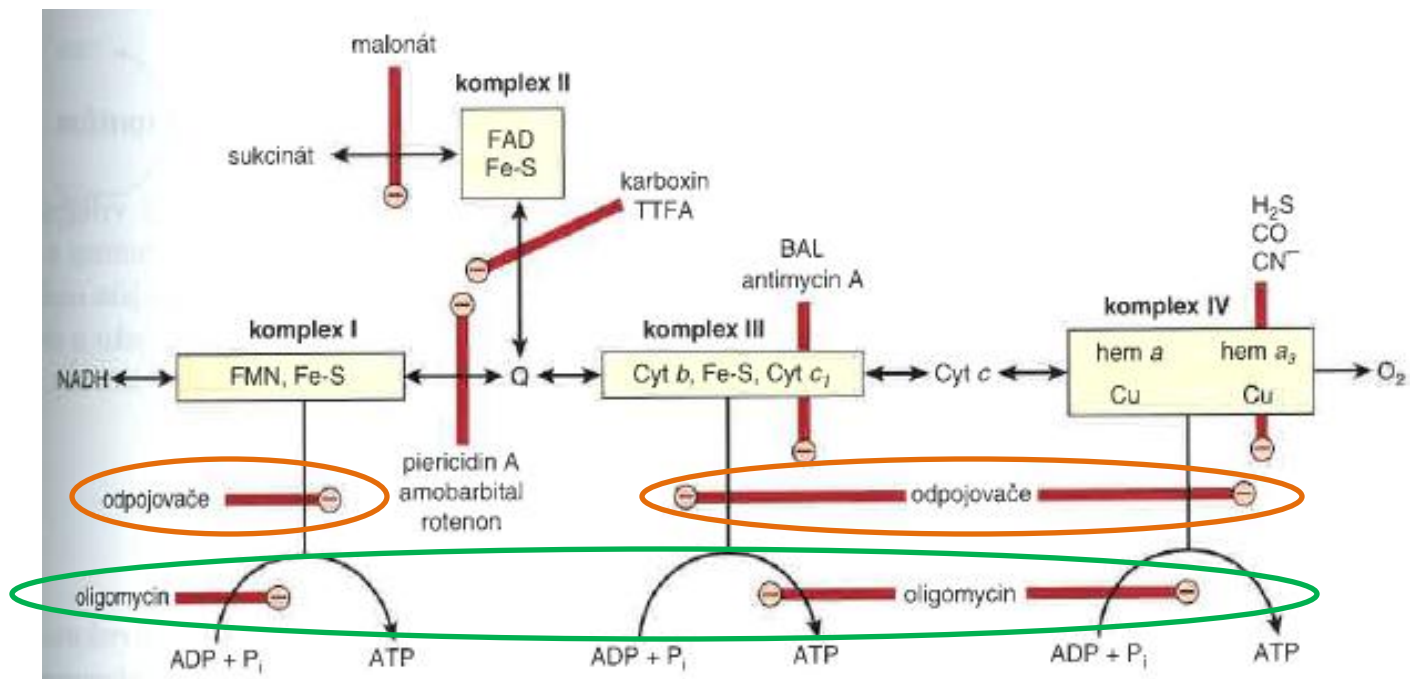

Inhibitory oxidativní fosforylace

inhibitory – cizorodé látky, v případě blokace procesů spojených s tvorbou E jsou toxické
inhibiční zásah je specifický pro určité místo

antraktylosid – inhibitor transportéru přes vnitřní mitochondriální membránu

oligomycin – antibiotikum zcela zabraňující oxidaci a fosforylaci, blokuje tok protonů přes *ATP-syntházu*

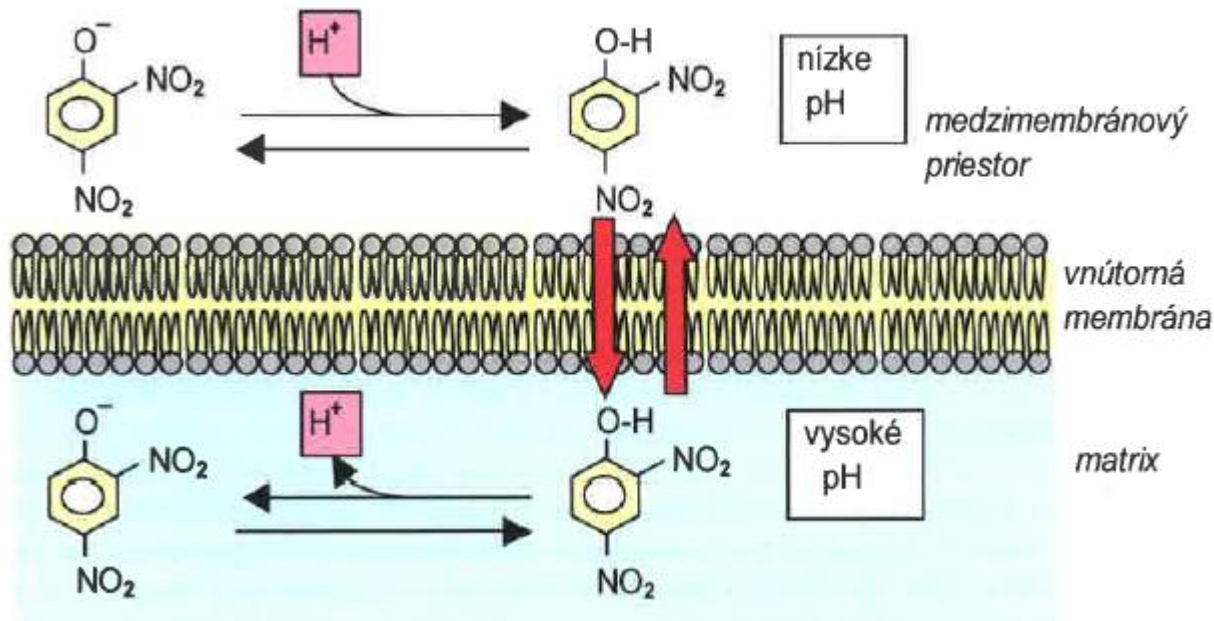

Odpojovače (rozpojovače) oxidativní fosforylace

odpojovače – odpojení oxidace v dýchacím řetězci od fosforylace
in vivo **toxické sloučeniny** způsobující nekontrolované dýchání

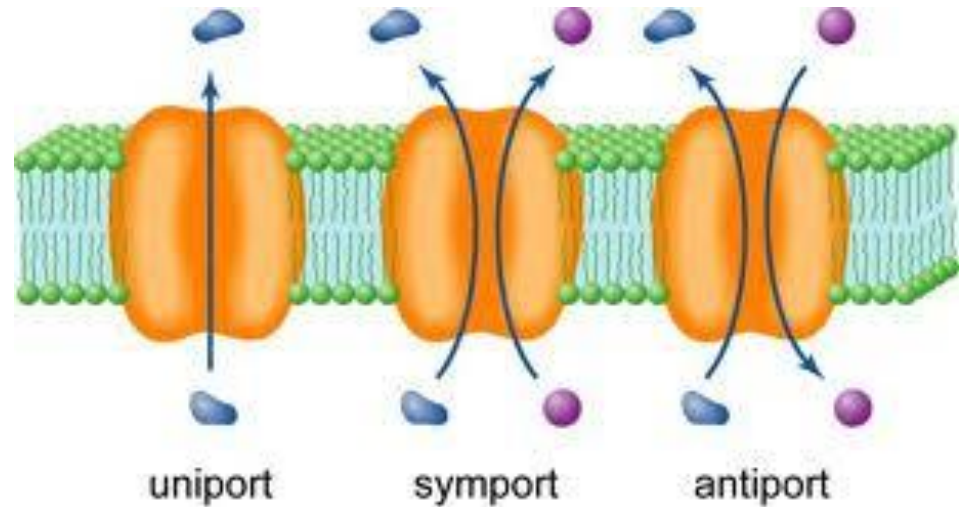
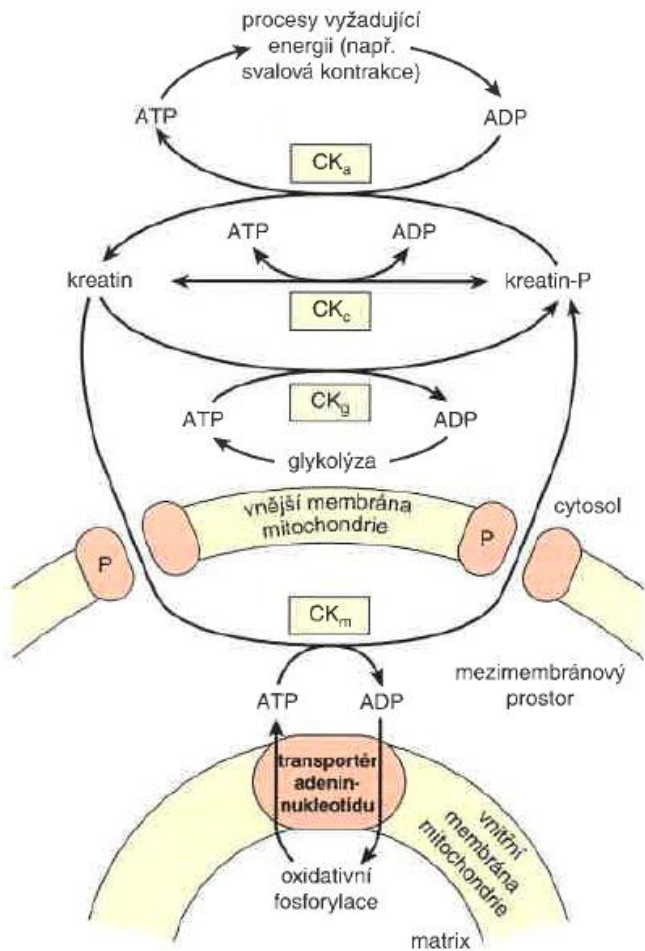
2,4-dinitrofenol – přenáší proton přes membránu, ruší protonový gradient

termogenin – fyziologický odpojovač v hnědé tukové tkáni

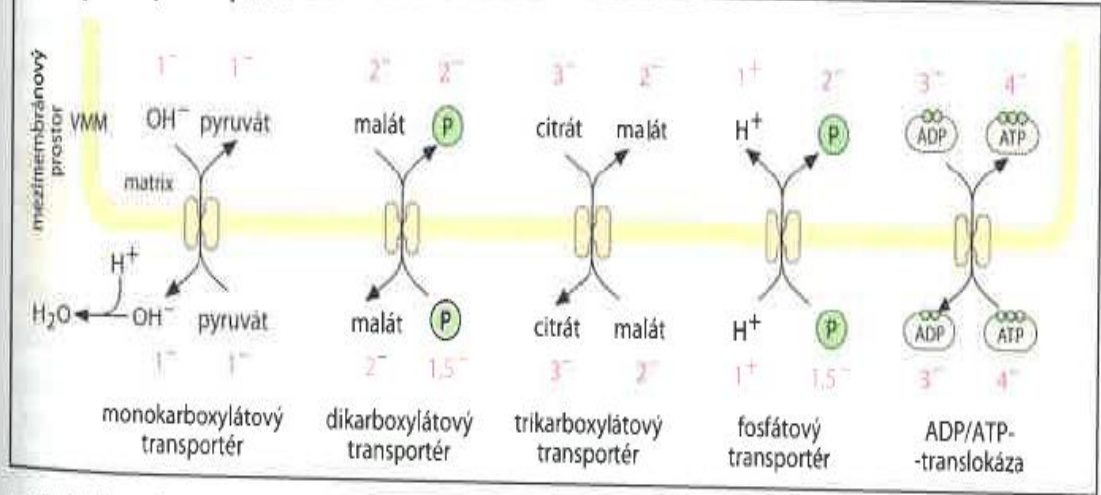

Mitochondriální transportní systémy

B. Způsoby transportu

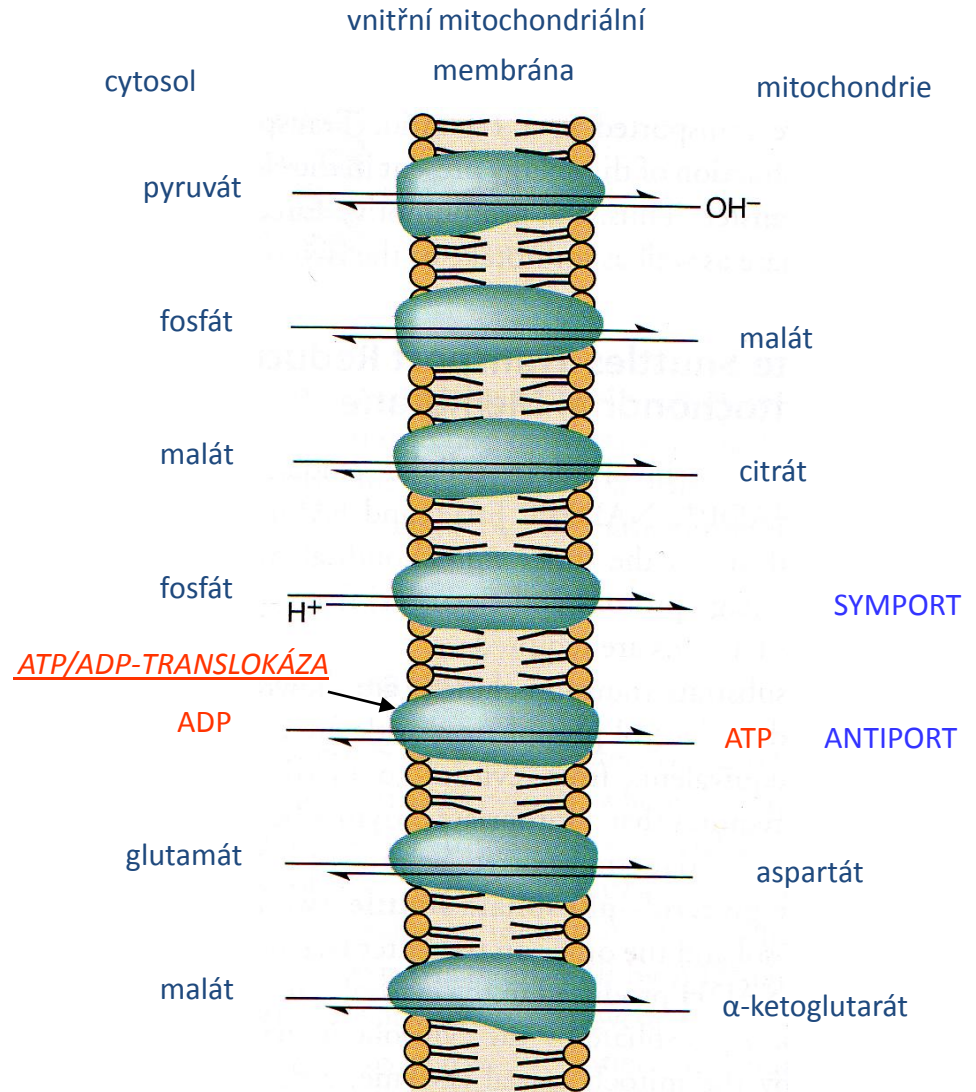
Mitochondriální transportéry

Vnitřní membrána je volně
prostupná pouze pro:

- a) malé nenabitě molekuly: H_2O , CO_2 , NH_3
- b) **monokarboxylové kyseliny**
(3-hydroxymáselná, octová),
nedisociovaná forma

Mastné kyseliny s dlouhým
řetězcem – **karnitinový systém**

Di- a trikarboxylové anionty a
aminokyseliny – **specifické**
transportéry

Člunky

Transportní systémy cytosol – mitochondrie

Vnitřní membrána **nepropustná pro NADH**

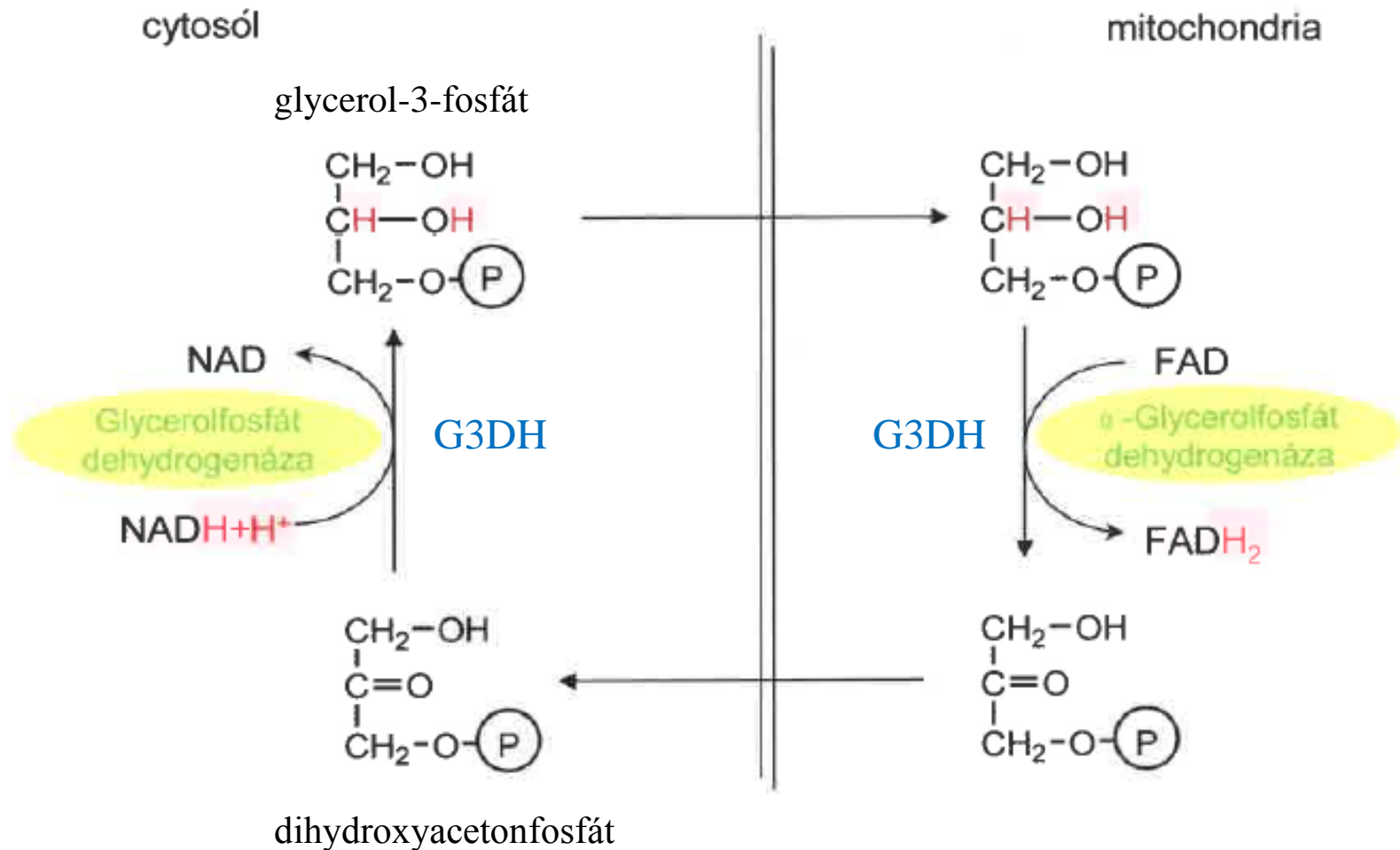
Přenos přes membránu vyžaduje **substrátové páry** s vhodnými *dehydrogenázami*
na každé straně

Glycerolfosfátový člunek

Malátový člunek

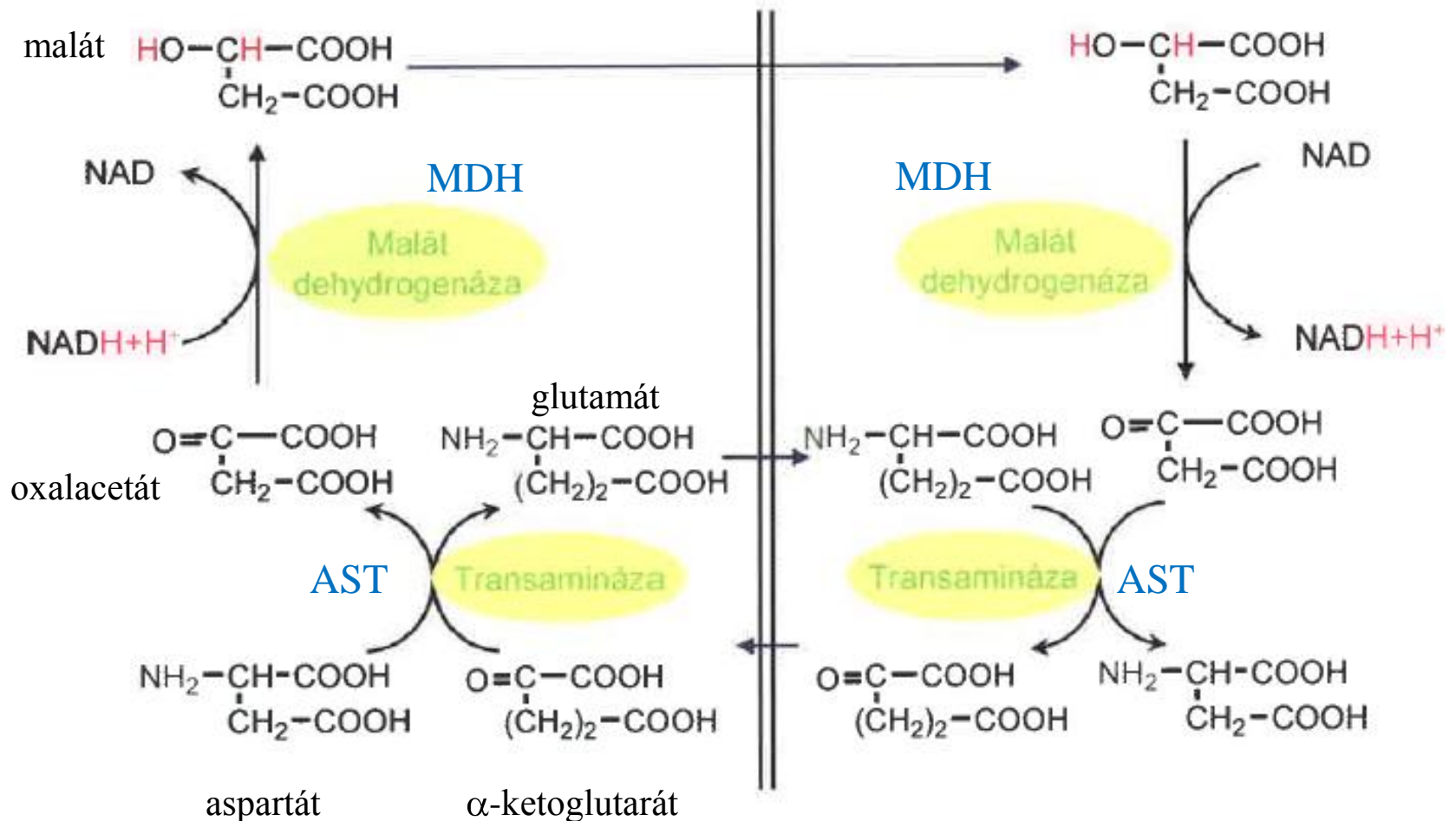
Glycerolfosfát – dihydroxyacetonfosfátový člunek

Enzym: *glycerol-3-fosfátdehydrogenáza* (G3PDH)

Malát – aspartátový člunek

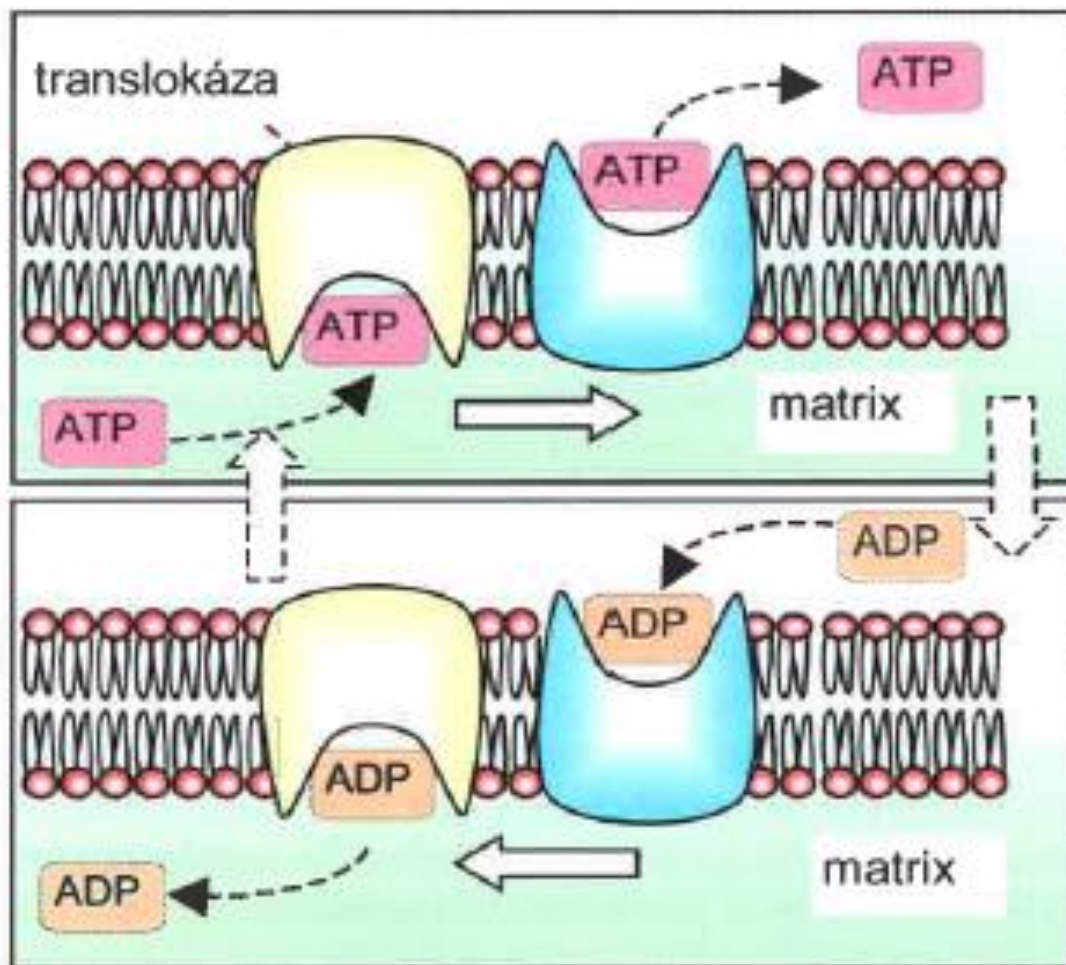
Enzymy: *malátdehydrogenáza* (MDH), *glutamát oxalacetáttransamináza* (GOT) = *aspartát aminotransferáza* (AST)

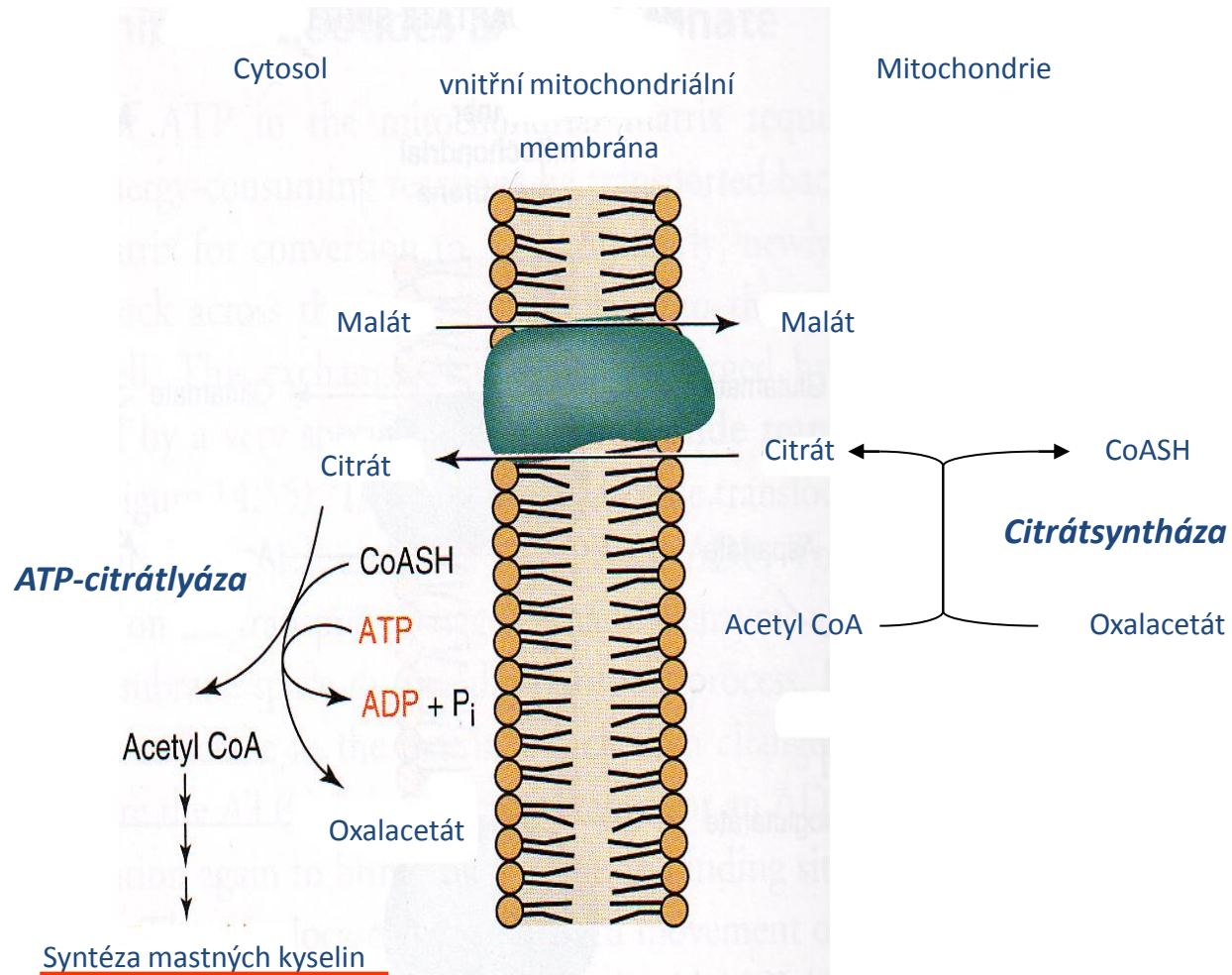

Přenos ADP/ATP přes membránu

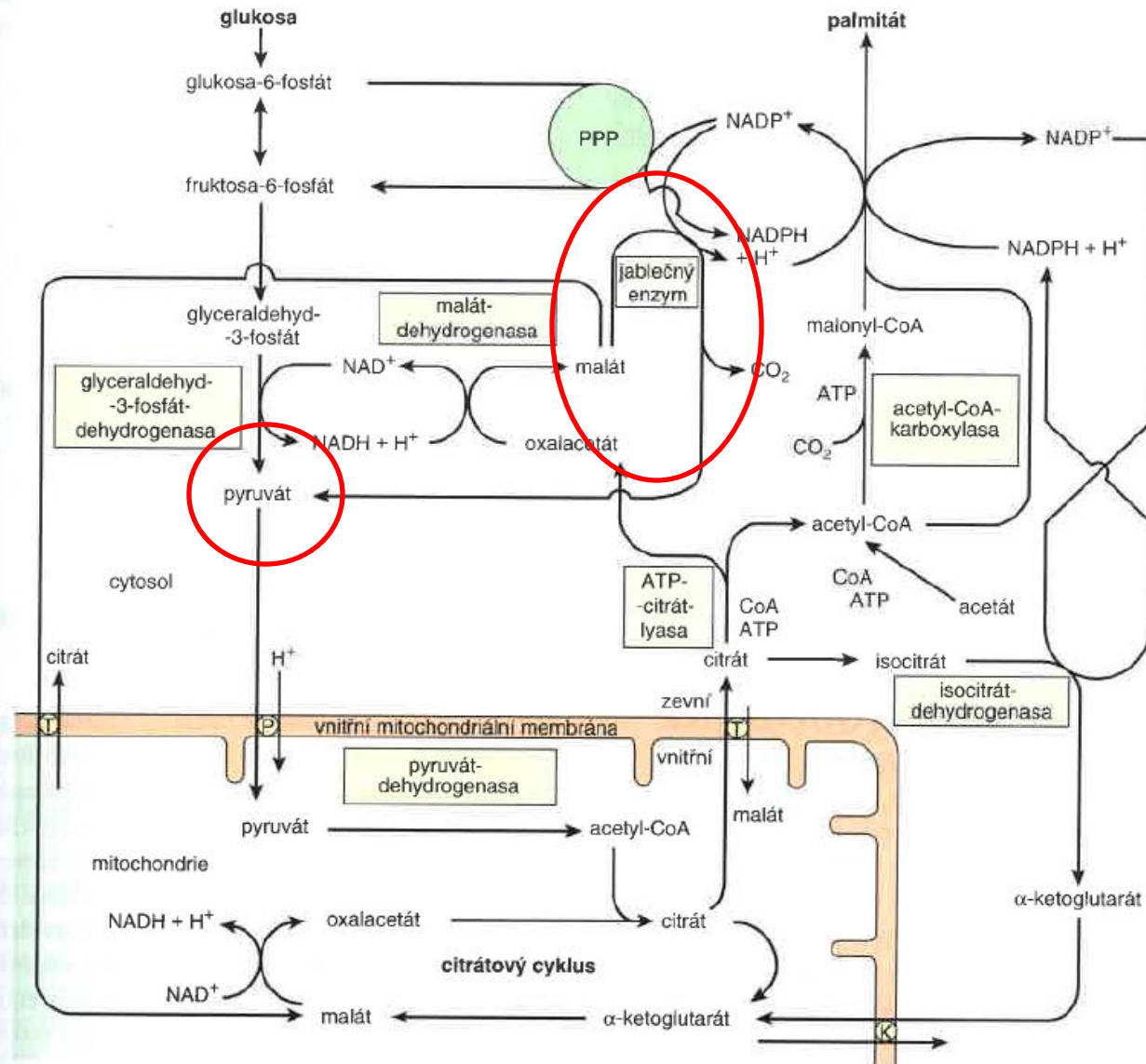
Enzym: *ADP/ATP translokáza*

Export citrátu

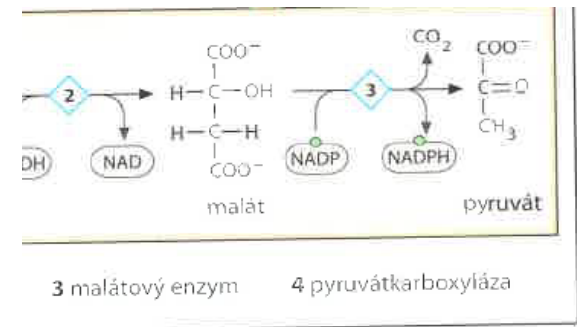
„Jablečný enzym“

NADPH-malátdehydrogenáza

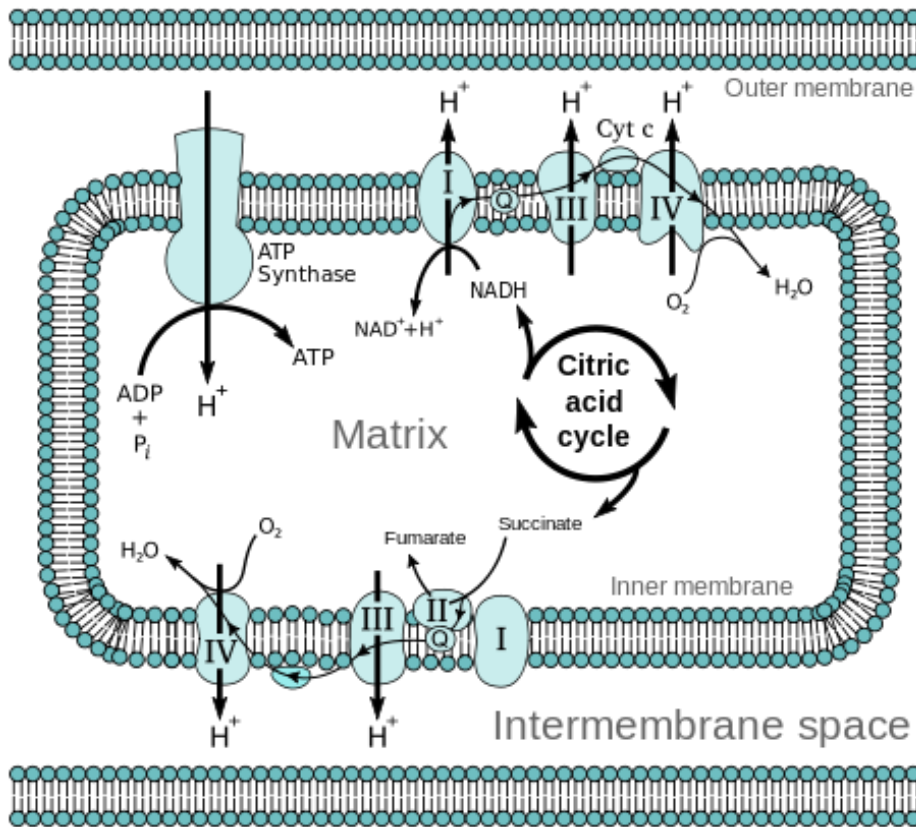
= zdroj NADPH mimo pentosafosfátovou dráhu

katalyzuje přeměnu malátu na pyruvát

Souhrn I

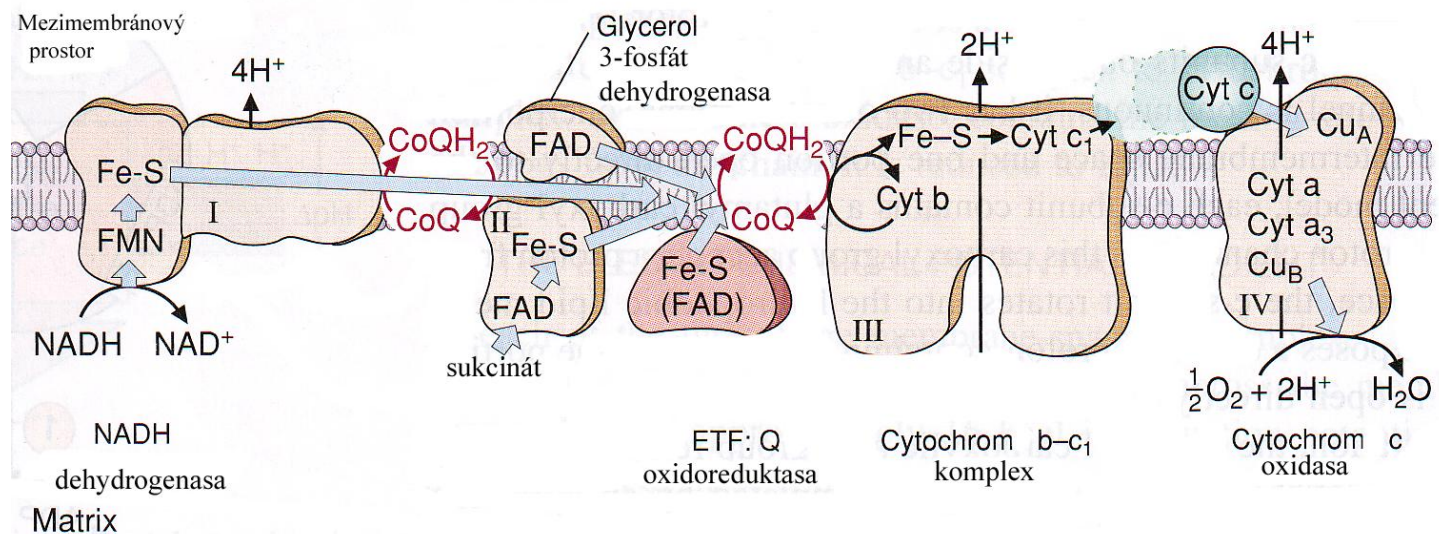

✓ **Dýchací řetězec** představuje řadu redoxních reakcí ve směru zvyšujícího se potenciálu, během kterých jsou **elektrony přeneseny na kyslík**.

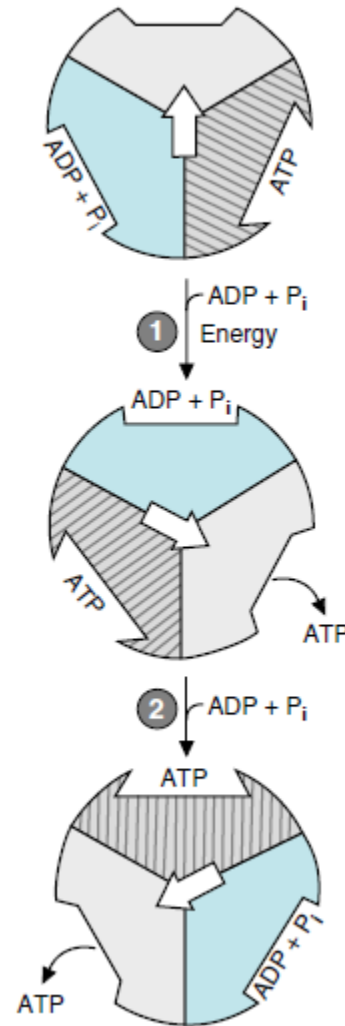
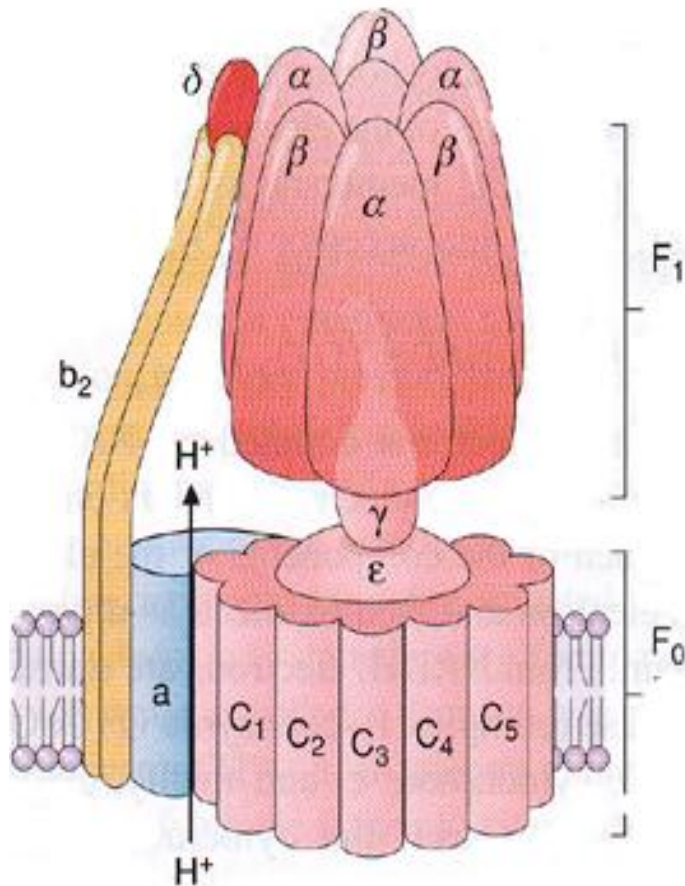
✓ Redoxní reakce způsobují „**pumpování**“ **H^+** z matrix do mezimembránového prostoru.

✓ **Vytvoření protonmotivní síly.**

Souhrn II

✓ Tok H⁺ zpět do matrix pohání syntézu ATP v procesu zvaném **oxidativní fosforylace**.

✓ Syntéza ATP probíhá změnou konformace β -podjednotek **ATP-syntházy**.

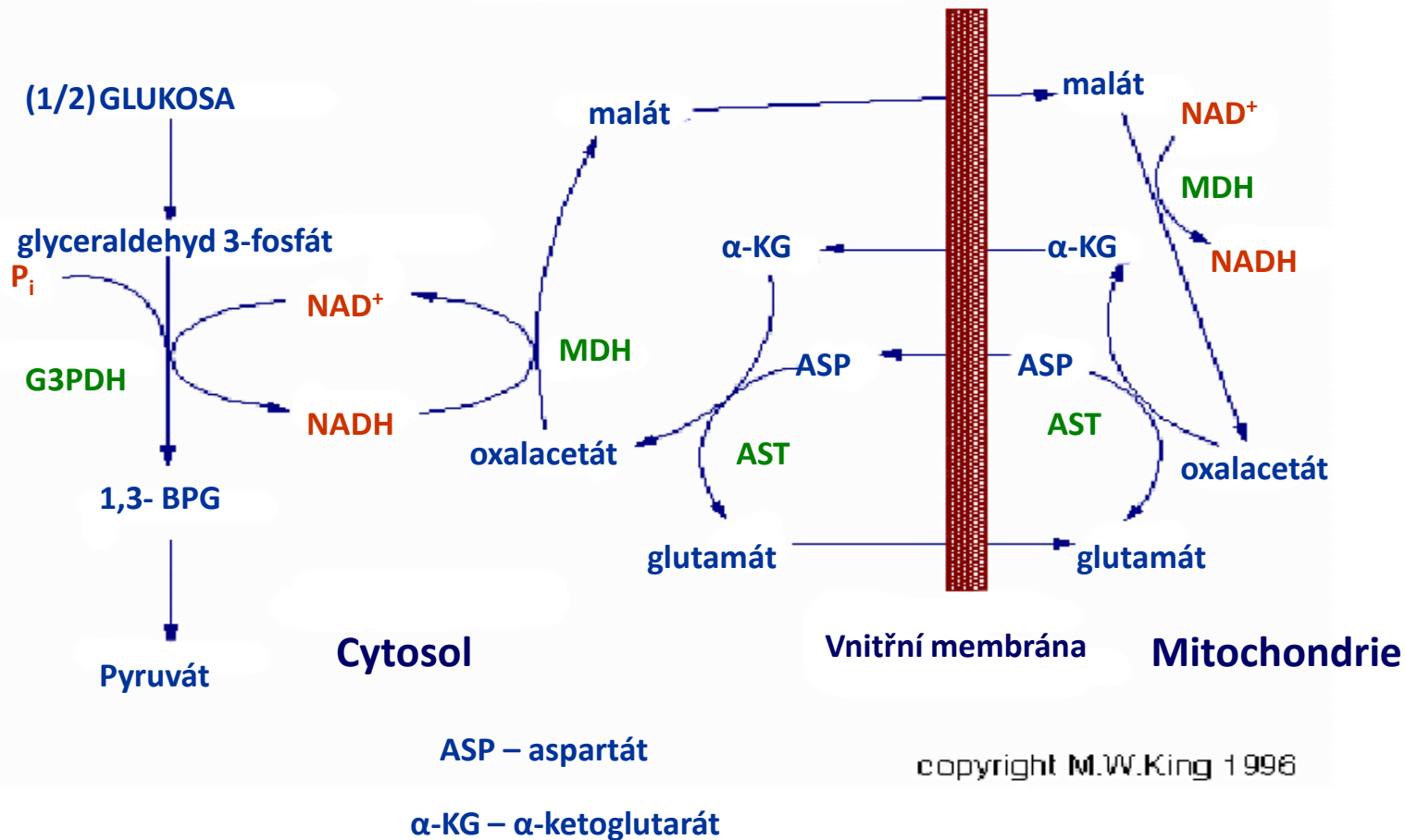

✓ Uvolnění nově syntetizované ATP a **jeho využití** pro biochemické pochody mimo mitochondrie.

✓ K přenosu ATP využít **specifický transportér** ADP/ATP *translokáza*.

Souhrn III

MDH – malátdehydrogenáza

G3PDH – glyceraldehyd-3-fosfátdehydrogenáza

AST – aspartátaminotransferáza

✓ Intermediáty biochemických reakcí mohou přes membránu přecházet **pouze** za pomoci **transportních systémů**!

Použitá literatura

- D. Dobrota a kolektiv, **Lekárska biochémia**, 1. vydání (2012), vydavatelství Osveta
- R. K. Murray a kolektiv, **Harperova ilustrovaná biochemie**, překlad 28. vydání (2012), nakladatelství Galén
- J. Koolman, K.H. Röhm, **Barevný atlas biochemie**, překlad 4. vydání (2012), vydavatelství Grada Publishing, a.s.
- M. Lieberman, A.D. Marks, **Marks' Basic Medical Biochemistry A Clinical Approach**, third edition (2009)
- T. M. Devlin, **Textbook of Biochemistry with Clinical Correlations**, sixth edition (2006)

Děkuji za pozornost!

Prostor pro dotazy...